

Štaffl, Michal

Ideální rekonstrukce raně středověkého hradiště ve Staré Boleslavi a jeho okolí

Archaeologia historica. 2025, vol. 50, iss. 1, pp. 51-77

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2025-1-2>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.82346>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](#)

Access Date: 01. 07. 2025

Version: 20250625

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IDEÁLNÍ REKONSTRUKCE RANĚ STŘEDOVĚKÉHO HRADIŠTĚ VE STARÉ BOLESLAVI A JEHO OKOLÍ

MICHAL ŠTAFFL

Abstrakt: Raně středověká hradiště představovala centrální lokality ve fyzickém i sociokulturním světě. Změny v okolní krajině mohly být jednou z příčin dynamického vývoje alespoň některých centrálních lokalit. Cílem tohoto článku je ukázat prostřednictvím ideálních rekonstrukcí možný vývoj raně středověkého hradiště ve Staré Boleslavi v kontextu jeho měnící se okolní krajiny. To slouží primárně k diskusi o variantních interpretacích minulosti a archeologických nálezů. Součástí je zhodnocení vývoje specifického areálu na akropoli, který souvisí se vznikem řemeslnického okrsku. Pro vypracování výsledných digitálních kreseb bylo nutné doplnit mezery v poznání o lokalitě hypotetickými řešeními na základě interpretací, dílčích poznatků a možných analogií.

Klíčová slova: centrální lokality – Stará Boleslav – rekonstrukce – krajina.

Ideal Reconstructions of Early Medieval Stronghold in Stará Boleslav and its surroundings

Abstract: Early medieval strongholds as central sites constituted important landmarks in physical as well as sociocultural landscape. Changes in the surrounding landscape may have contributed to dynamic development of at least some central sites. This work attempts to reconstruct the appearance of an early medieval stronghold in Stará Boleslav in Central Bohemia and its landscape throughout the course of time. This serves primarily for discussion about the variant interpretation of the past and archaeological finds and features. An assessment of changes in function of a specific area at the acropolis, relating to the emergence of a metalworking workshop, is included. Digital paintings of ideal reconstructions are presented in this paper. In order to accomplish those paintings, gaps in our knowledge of the site due to highly fragmented archaeological source material needed to be bridged by possible solutions supported by arguments.

Key words: central sites – Stará Boleslav – reconstruction – landscape.

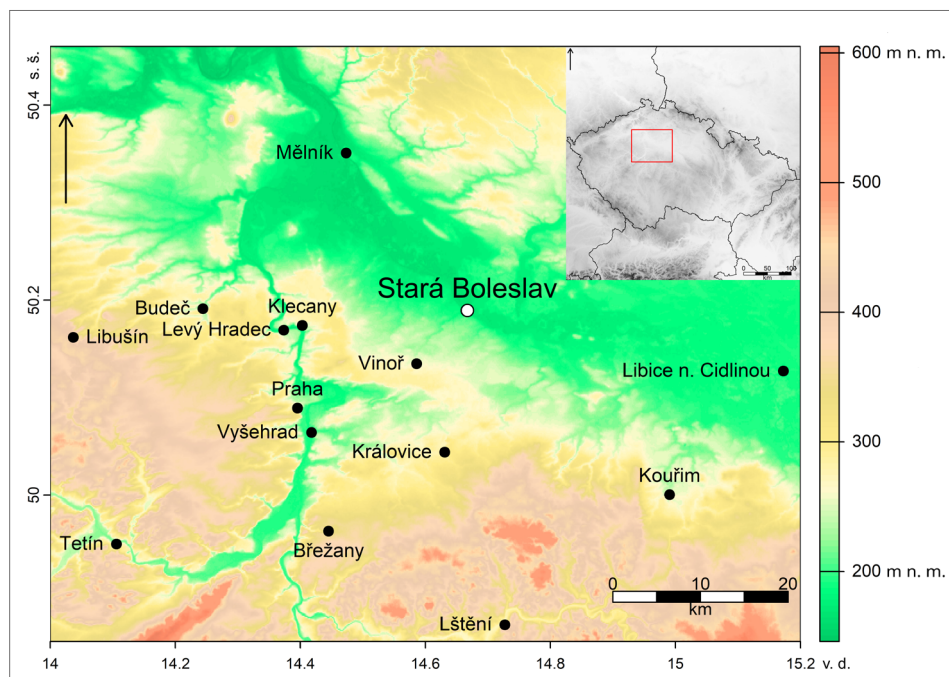
1 Úvod

Raně středověké hradiště ve Staré Boleslavi představovalo významnou centrální lokalitu v tehdejší společnosti a bylo dlouhodobě zkoumáno nejen archeologicky (Boháčová ed. 2003; 2006; 2022a), ale i přírodovědně (Kozáková et al. 2014). Hlavním cílem článku je prostřednictvím studia vývoje hradiště samotného a jeho okolní krajiny představit aspekty dosavadního bádání a soudobých předpokladů v rámci ideálních rekonstrukcí. Ty můžeme vnímat mimo jiné jako výstup pro širokou veřejnost, ukazující výsledky práce v oboru, ale především jako předmět diskuse pro odbornou veřejnost. Vyhodnocení vývoje lokality v okolním kontextu může přispět také k úvahám nad otázkou, zda přírodní prostředí je hlavním determinačním prvkem při vzniku sídlišť, či je jím spíše lidské rozhodnutí, které může vycházet primárně z motivátorů kulturních, sociálních, politických apod.

Dalším krokem souvisejícím s vypracováním rekonstrukcí je posouzení vývoje areálu východně od baziliky sv. Václava na akropoli hradiště, který byl v roce 1995 prozkoumán v rámci záchranného archeologického výzkumu Archeologického ústavu AV ČR v Praze a Městského muzea v Čelákovicih. Dynamické proměny funkcí na tomto místě, které zahrnovaly horizonty s pozůstatky dřevěných domů a pyrotechnologických objektů (Boháčová 1997), mohou přispět k diskusi o společenském a funkčním významu akropole a prostorové hierarchie lokality.

2 Účel rekonstrukce

V rámci studia opevněných center raného středověku můžeme sledovat především dva typy lokalit s rozdílným přístupem výzkumu. Prvním typem jsou kontinuálně do dnešní doby osídlené

Obr. 1. Lokalizace Staré Boleslavi v kontextu středních Čech a vybraných hradišť. Vypracováno v softwaru R.

Abb. 1. Lokalisierung von Stará Boleslav im Kontext Mittelböhmens und ausgewählter Burgstätten. Erstellt mit der Software R.

a zastavěné lokality, mezi které patří i Stará Boleslav. Druhým typem jsou zaniklá sídliště, například hradiště v Praze-Vinoři nebo v Mikulčicích. První typ lokalit prakticky nelze zkoumat plošně s položením konkrétních otázek, na rozdíl od zaniklých hradišť, například Pohanska u Břeclavi (Přišťáková–Milo 2021) a Libice nad Cidlinou (Křivánek–Mařík 2012), jejichž sídlištní struktura byla zkoumána za použití geofyzikálních metod, což pro případ Staré Boleslavi lze využít pouze na několika málo nezastavěných místech. Výhodou prvního typu lokalit je ale obecně vyšší pravděpodobnost dochování nemovitých nálezů v jemném rozlišení. To z toho důvodu, že půdy a objekty po lidské činnosti na zaniklých lokalitách jsou často poškozeny mladší orbou, což vede k nižší čitelnosti. Lze také předpokládat, že na nezastavěných lokalitách položených na ostrozích bude efekt svahové katény nižší, vzhledem k současným stavbám, které mohou omezit erozi, než na zaniklých lokalitách.

Pro poznání například struktury sídlištní zástavby jsou klíčové zaniklé lokality, jež navíc běžně zahrnovaly méně fází než nezastavěné lokality, a čitelnost struktur je tak vyšší. Na nezastavěných a zastavěných lokalitách zase můžeme detailně zkoumat doklady podoby konkrétních staveb, běžně však nikoliv samotnou strukturu.

Pro evaluaci rozsáhlé a v současnosti zastavěné lokality, jakou je Stará Boleslav, ve které dominují obecně „nahodile“ rozmístěné záchranné archeologické výzkumy, se tudíž můžeme pokoušet o propojení výsledků interdisciplinárních výzkumů obou typů lokalit. To lze prezentovat ideálními rekonstrukcemi, které, na rozdíl od delšího podrobného popisu, pochopí každý mnohem rychleji. V tomto kontextu jsou ideální rekonstrukce mimo jiné výstupem pro veřejnost, což může přispět k podpoře samotného projektu archeologie ve společnosti, která financuje práci v tomto oboru (López-Mencherro Bendicho 2013, 274). Hypotézy stanovené v ideálních rekonstrukcích pak lze v budoucích výzkumech ověřovat a sledovat, zda se jednotlivé prvky naší představy skutečně opakují na mnoha lokalitách, či zda je variabilita těchto prvků vyšší.

Obr. 2. Plán raně středověkého hradiště ve Staré Boleslavi (vypracováno v softwaru ArcGIS Pro, datové zdroje ČÚZK). A – pravděpodobný rozsah akropole; B – předpokládaná rozloha předhradí; červeně – předpokládaný rozsah příkopu mezi akropolí a předhradím; zeleně – archeologické sondy; dole – oranžově – lokalizace vybraných sond zkoumaného areálu z roku 1995 (vypracováno v softwaru ArcGIS Pro). Databázi s polygony a liniemi poskytl I. Boháčová.

Abb. 2. Planskizze der frühmittelalterlichen Burgstätte in Stará Boleslav (erstellt mit der Software ArcGIS Pro, Datenquelle ČÚZK). A – wahrscheinlicher Umfang der Akropolis; B – angenommene Ausdehnung der Vorburg; rot – angenommener Umfang des Grabens zwischen der Akropolis und der Vorburg; grün – archäologische Sondagen; unten – orange – Lokalisierung ausgewählter Sondagen des 1995 untersuchten Areals (erstellt mit der Software ArcGIS Pro). Datenbank mit Polygonen und Linien von I. Boháčová.

V souladu s obsahem pátého pravidla Španělského společenství virtuální archeologie (*Seville principles*) bylo snahou vytvořit ideální rekonstrukce několika fází lokality v kontextu okolní krajiny, což pomáhá prezentovat některé procesy, které staroboleslavské hradiště ovlivnily (López-Mencheró Bendicho 2013, 277–278). Jelikož hlavním záměrem je sledovat dosavadní představy o proměně lokality a okolní krajiny v čase a také varianty interpretace archeologických zjištění, použití ilustrací, sice méně přesných než běžně užívané 3D modelování (např. Demetrescu et al. 2016; Unger 2019), ale méně časově náročných, se jeví jako vhodné.

3 Metody

Ideální rekonstrukce se pokouší zahrnout dosavadní poznatky o dané lokalitě a vyplnit mezery v poznání pravděpodobnostními argumenty – například skrze srovnání s analogickými lokalitami. Vzhledem k fragmentárnímu dochování reliktní minulosti a nekompletnímu stavu poznání je však v některých aspektech ideální rekonstrukce nutné čerpat pouze z předpokladů, které vznikly ve specifickém prostředí jedince, tj. době a místě, kde žije. Skutečná realita lidí raného středověku nám uniká. Jednotlivé části, které tvoří ideální rekonstrukce, lze rozdělit do tří kategorií:

- 1) na základě zjištění archeologických výzkumů z dané lokality (nejsilnější forma argumentace);
- 2) na základě zjištění archeologických výzkumů z analogických lokalit;
- 3) na základě představ o minulosti odpovídajících současnému vědění (které vychází například z etnografie společností s analogickými technologiemi, jaké používali lidé ve střední Evropě v raném středověku, nebo z experimentální archeologie).

Mezi první a druhou kategorií lze umístit raně středověké písemné prameny, jejichž autoři například popisují danou lokalitu, ale tyto texty nemusí disponovat natolik silnou argumentační vahou jako archeologická zjištění vzhledem k tomu, že se autoři písemných pramenů nesnažili o zcela faktografický popis skutečnosti, jak ji vnímá současný člověk.

Samotná úroveň poznání dané lokality výrazně závisí na strategiích archeologického výzkumu. Rozsáhlé záchranné archeologické výzkumy Městského muzea v Čelákovcích a ARÚ v Praze ve Staré Boleslavi započaly v roce 1988 a pokračovaly do roku 2021. Jejich těžiště však lze umístit do let 1988–2002.¹ Plošné rozproštění a tvar sond na lokalitě byl determinován plánovanými stavebními zásahy do kulturního souvrství lokality, jež ony záchranné archeologické výzkumy vyvolaly (viz obr. 2). Především lineární a relativně úzký tvar většiny sond může omezovat poznání například dřevěné zástavby hradiště. Přesto patří Stará Boleslav mezi relativně dobře prozkoumaná hradiště v Čechách.

Za analogické lokality lze pro raně středověké staroboleslavské hradiště považovat především geograficky blízká a chronologicky soudobá hradiště. Mezi ta patří kromě Budče a Libice nad Cidlinou především Pražský hrad, který je, stejně jako Stará Boleslav, do současnosti zastavěný a jeho výzkum zjistil detailní informace mimo jiné o dřevěné zástavbě (Boháčová 2011), sakrální zástavbě (Maříková-Kubková–Herichová 2009) a fortifikaci (Boháčová–Dvořák 2022). Jako analogické lokality byla ve větší míře použita i dobře prozkoumaná zaniklá velkomoravská hradiště v Mikulčicích a na Pohansku u Břeclavi, které v porovnání se Starou Boleslaví fungovalo relativně krátce, což je výhodou například pro detailní poznání sídlištní struktury (Přišťáková–Milo 2021; Macháček et al. 2018).

Základní literaturu použitou pro vypracování ideálních rekonstrukcí hradiště ve Staré Boleslavi představuje sborník publikující souhrn archeologických a přírodovědných dat k lokalitě k roku 2003 (Boháčová ed. 2003). Byl použit také mladší článek (Boháčová 2006), ve kterém

¹ Na základě dat pro GIS poskytnutých I. Boháčovou.

autorka shrnula poznání o raně středověkém hradišti ve Staré Boleslavi se zaměřením především na předhradí. Informace k architektuře a vývoji baziliky sv. Václava na akropoli byly vzaty z další publikace téže autorky (Boháčová 2022a). Byl publikován rovněž palynologický vývoj okolí hradiště, vycházející z výsledků analyzování vzorků ze zaniklého říčního koryta pod severní hranou akropole (Kozáková et al. 2014). Rešerše byla doplněna dosud nepublikovanými archeologickými daty včetně těch zpracovávaných v rámci současně řešeného projektu² a hypotézami o vzhledu lokality, které poskytla Ivana Boháčová z Archeologického ústavu AV ČR v Praze.

V rámci ideálních rekonstrukcí byl také posouzen vznik řemeslnického okrsku na akropoli, včetně staršího horizontu dřevěných domů. To vychází z vyhodnocení dokumentace sond XXVI, XXVIII, XXIX, XXX, XXXII a XXXIV položených na východě od baziliky sv. Václava v roce 1995. Základní vývoj lidských aktivit v tomto areálu a především v sondě XXVI byl publikován v článku (Boháčová 1997), který poskytoval referenci ke kontrole.

Relativní chronologie objektů z uvedených sond byla sestavena na základě vývoje raně středověké keramiky v Praze a okolí, do kterého Stará Boleslav spadá (Boháčová 2022b). Vybrané kontexty deponované před a po fungování studovaných objektů byly datovány podle typických okrajů a stylu výzdoby keramických nálezů, uložených v Městském muzeu v Čelákovicích. Kvůli vysoké pravděpodobnosti redepozice starší keramiky do mladších kontextů způsobené postdepozičními procesy a mladšími lidskými aktivitami byly pro identifikaci jednotlivých horizontů lidských aktivit porovnány výsledky relativního datování ze všech sond.

Pyrotechnologické objekty byly identifikovány z dokumentace výzkumu v roce 1995 na základě tří kritérií. Prvním a určujícím kritériem byla propálená vrstva, druhým výrazná přítomnost popele/uhlíků a třetím, nejméně determinujícím kritériem byl oválný tvar objektu, pozorovaný na analogických lokalitách (Havrdá–Podliska 2011, 80).

Jako reference pro kresbu georeliéfního podkladu ideálních rekonstrukcí a perspektivy specifického pohledu na lokalitu z jihovýchodu byla použita funkce 3D pohled na LiDARové snímky služby Analýzy výskopisu (ČÚZK). Jelikož se lokalita nachází v kontinuálně osídlené oblasti od 10. století až dodnes, moderní úroveň terénu na akropoli je přibližně o 1–2 m výše než v raném středověku (Boháčová–Herichová 2003, 115). Uvedený podklad současného povrchu byl tudíž opraven na aproximaci raně středověkého terénu využitím vrstevnicové rekonstrukce původního georeliéfu (Herichová 2003, obr. 9), jež se zakládá na archeologických výzkumech (Herichová 2003, 79), a schematizovaný podélný řez areálem předhradí (Boháčová 2006, obr. 4). Ideální rekonstrukce byly vyhotoveny v programu Krita (verze 5.2.3), rastrovém ilustračním editoru a otevřeném softwaru.

4 Zobrazení vegetace a toku řeky

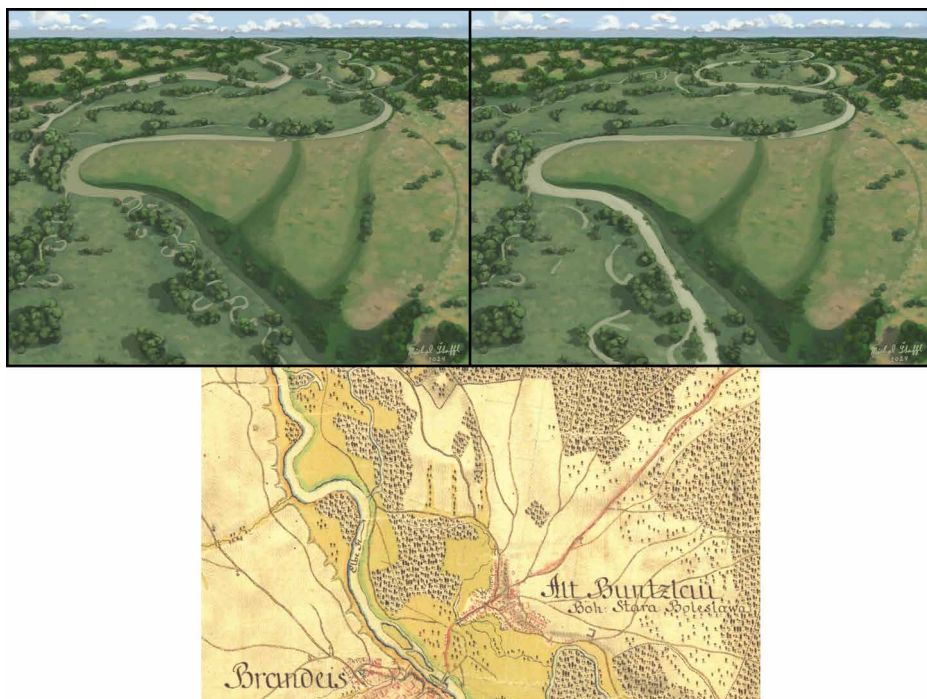
Raně středověké hradiště Boleslav stálo na ostrohu vystupujícím do labské nivy ve středních Čechách v místech dnešní Staré Boleslavi. Ze všech období předcházejících 10. století z lokality pochází jen velmi malý počet movitých nálezů (Špaček 2003, 26). Samotné hradiště leží na pravém břehu, kde dominují hnědé půdy na píscích a štěrcích a podzol humusový, obojí relativně méně úrodné než černozemě na terasách na levém břehu (Česká geologická služba 2014). Pravobřežní terasy kromě hradiště ve Staré Boleslavi tak pravděpodobně nepodporovaly v raném středověku husté osídlení, což se prozatím shoduje s archeologickými nálezy (Kozáková et al. 2014, 704). Pro rekonstrukci osídlení v okolí hradiště v jednotlivých časových obdobích byla použita mimo jiné i mapa zjištěných sídlištních areálů v oblasti lokality (Boháčová 2006, 697). Dominantní přítomnost dubu v oblasti lokality je potvrzena palynologickou analýzou (Kozáková et al. 2014, 708), na pravobřežních terasách se mohla výrazněji projevit mimo jiné borovice (Neuhäuslová et al. 1998).

2 GA ČR – 23-07198S Raně středověké centrum – topografie, funkce, proměny – přemyslovská Boleslav a její transformace v sídlo kolegiální kapituly (900–1200).

Otázka je, zda polní zemědělství bylo v raném středověku praktikováno i v nivě. Předpokládá se, že niva pod Starou Boleslaví mohla být kromě rybolovu hospodářsky využívána primárně k pastvě dobytka (Boháčová 2008, 191), což může být spojeno i se skutečností, že na pastvinách se voda rychleji odpařuje než na polích (Schreg 2017). Palynologický průzkum lokality nepotvrdil masivní deforestaci ve spodní nivě, jelikož nejstarší ukazatel odlesnění měl charakter poklesu přítomnosti pylu borovice, což autoři spojují spíše s horní fluvialní terasou, na které je hradiště položeno (Kozáková et al. 2014, 713). Vyšší míra polního zemědělství v nivě tak není doložena a je spíše nepravděpodobná. Ideální rekonstrukce samotné nivy předpokládá vyšší koncentraci fluvialního porostu v blízkosti vodních toků a některých vyobrazených mokřadů. Výsledky palynologických analýz, analýz rostlinných makrozbytků a druhového určení zvířecích ostatků naznačují, že už v nejstarší fázi bylo hradiště obklopeno zčásti otevřenou krajinou. Kosmův výrok o lesích, kde měla být podle něj Boleslav založena, tak můžeme pravděpodobně spojit spíše s fluvialním lesem (Boháčová 2003b, 459; MGH, Kosmova kronika česká II:7, 93).

Ideální rekonstrukce toku řeky Labe je problematická. Pravděpodobně se velmi dramaticky měnil i v krátkém časovém úseku a zaniklá labská koryta nejsou alespoň pro oblast Staré Boleslavi dostatečně datována. Nemůžeme tedy prozatím jistě rekonstruovat raně středověký průběh Labe v okolí lokality. Pro účely ideální rekonstrukce tak byly zvoleny dvě substituující řešení.

První možnost rekonstrukce se zakládá na vyobrazení toku řeky na I. vojenském mapování z druhé poloviny 18. století (obr. 3). V té době řeka tvořila výrazný meandr v místě Proboštského

Obr. 3. Vlevo – první ideální rekonstrukce řeky na základě I. vojenského mapování; vpravo – druhá hypotetická možnost ideální rekonstrukce toku Labe (vypracováno v softwaru Krita), dole – výřez I. vojenského mapování. Zdroj Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně – Ministerstvo životního prostředí České republiky – Austrian State Archive – Military Archive 2001, mapový list č. 91.

Abb. 3. Links – erste ideale Rekonstruktion des Flusses auf Grundlage der I. militärischen Mappierung; rechts – zweite hypothetische Möglichkeit einer idealen Rekonstruktion des Flusslaufs der Elbe (erstellt mit der Software Krita), unten – Ausschnitt aus der I. militärischen Mappierung. Quelle Labor der Geoinformatik der J. E. Purkyně Universität – Umweltministerium der Tschechischen Republik – Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv, Kartenblatt Nr. 91.

jezera. Pod jižní hranou staroboleslavského ostrohu také patrně tekly dva potoky, další byly severně od akropole v místě zaniklého meandru a podél hlavního toku Labe (Laborať geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně – Ministerstvo životního prostředí České republiky – Austrian State Archive – Military Archive 2001).

Druhá možnost zobrazuje hypotézu, že Labe v době založení hradiště teklo v těsné blízkosti hradiště – na rozdíl od dnešní doby, kdy teče podél levého okraje nivy (obr. 3). Ačkoliv niva větších řek mohla představovat překážku osídlení, samotný tok těchto řek včetně i Labe jistě skýtal vysoký potenciál pro efektivní dopravu a regionální i potenciálně nadregionální interakce. Tato dynamika je patrná například v případě řeky Dzierzgoń na severu Polska, jejíž niva tvořila neosídlené území mezi dvěma podskupinami wielbarské kultury v době římské a stěhování národů a v raném středověku mezi Slovy na jihozápadě a Prusy na severovýchodě. Naopak tok Dzierzgoně byl výhodný pro lodní cestu biskupa Vojtěcha (Urbańczyk 2005).

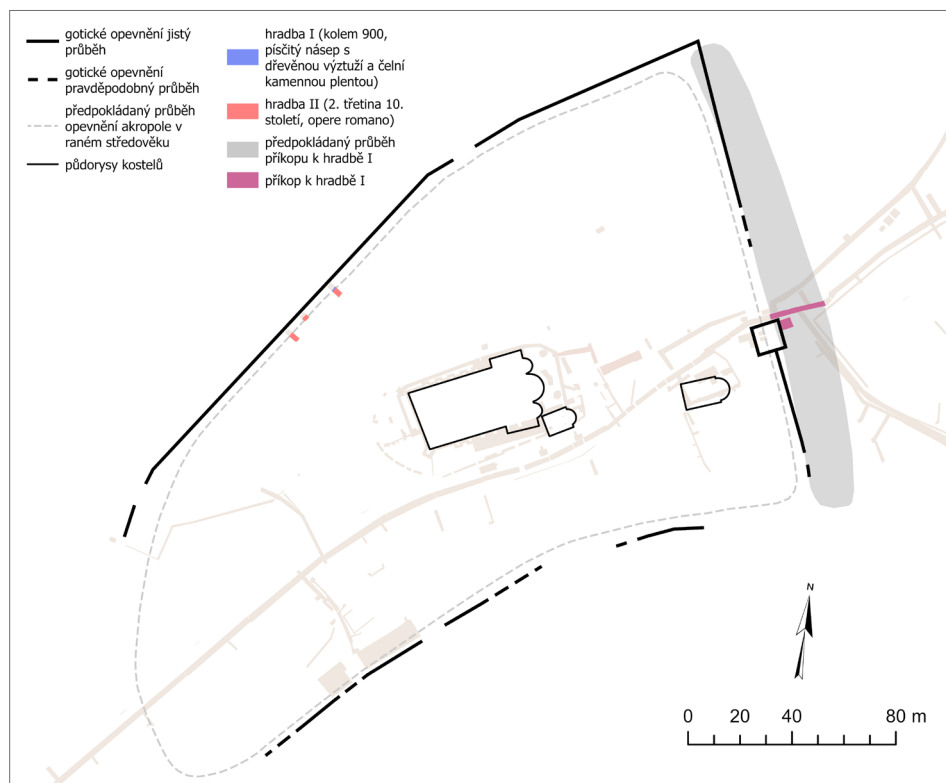
Z nivy v okolí Staré Boleslavi byly v letech 1942 a 1965 vyzvednuty dva monoxylly, které potvrzují lodní dopravu po Labi (Špaček 2003, 33). Jako doklady interakcí komunity boleslavského hradiště s dalšími i relativně vzdálenými populacemi lze uvést keramické fragmenty, jež jsou typologicky identické s polskými, a nikoliv českými keramickými tradicemi (Boháčová 2003c, 48–49), a také zjištění, že se na akropoli pěstoval fíkovník smokvoň (Čulíková 2003, 374–375). Pokud byla kontrola mimo jiné obchodníků a obecně všech lidí pohybujících se po řece důležitým faktorem pro myšlenku založení hradiště v této oblasti, a pokud by v té době Labe teklo podél levého okraje nivy, dávalo by větší smysl založit hlavní hradiště na levém břehu blízko dnešního Brandýsa nad Labem, odkud jsou navíc lépe dostupné úrodné půdy než z ostrohu Staré Boleslavi. Jestliže tedy hlavním důvodem stavby byla kontrola říční komunikace a hradiště bylo postaveno na pravém břehu, je rozumné se domnívat, že hlavní tok Labe v té době tekl blíže pravému břehu. Ovšem faktorů hovořících pro založení hradiště mohlo být samozřejmě více. Průběh tohoto velmi hypotetického toku byl sestaven z mapy zaniklých koryt Labe v okolí Staré Boleslavi, která ale nemusela ve skutečnosti být současně fungujícími koryty (Dreslerová 1995, obr. 3). Palynologické analýzy vzorků ze zaniklého koryta ležícího pod severní hranou ostrohu s akropolí prokázaly přítomnost mokřadů v době předpokládaného vzniku hradiště (Kozáková et al. 2014, 708). To může být vysvětleno tím, že zdejší rameno bylo již tehdy slepé, ale není vyloučeno, že řeka tekla opodál zjištěného mokřadu.

Výrazná změna krajiny v okolí Staré Boleslavi proběhla dle výsledků palynologického výzkumu ve 20. letech 11. století. Do této doby je datován výrazný vzestup indikátorů odlesňování okolní krajiny a lidského osídlení, proto byla krajina na ideální rekonstrukci kolem roku 1100 vyobrazena více odlesněná než na předchozích zobrazeních (Kozáková et al. 2014, 708; 713).

Mimo jiné i lidské aktivity mohly v minulosti zapříčinit kolaps rovnováhy v nivním a říčním systému. Kolem roku 1150 byla rovnováha nivního a říčního systému podle radiokarbonového datování zuhelnatělých vzorků ze sedimentů narušena, což mělo za následek záplavy, obnovu fluvialního lesa v této části Polabí a možná i zánik lidského osídlení v nivě (Kozáková et al. 2014, 713; Jílek et al. 2016, 136). Záplavy sice nemusely nutně dosáhnout i na vyvýšené jesepey, pokud se ale opakovaly se stejnou intenzitou po delší dobu, odrážnutí obyvatelé sídlišť v nivě by pravděpodobně raději volili jiná místa pro žití.

5 Zobrazení opevnění

Obě fáze raně středověkého opevnění hradiště ve Staré Boleslavi byly zjištěny *in situ* pouze na severní hraně ostrohu (obr. 4). Na zbylých místech předpokládaného průběhu hradby na základě morfologie ostrohu (jižní hrana a východní hranice akropole) však byly během archeologických výzkumů zjištěny pouze kumulace pískovců, které možná pocházely z mladší raně středověké hradby a byly zjištěny ve druhotné poloze (Boháčová 2003a, 135; Boháčová–Špaček 2002, 44). Oddělení akropole od předhradí dokládá pro nejstarší období příkop (obr. 4). V sondě 7/2002 při jižní hraně staroboleslavského ostrohu byl také zjištěn dřevěný rošt v kontextu písčitých vrstev ve

Obr. 4. Plán archeologicky doloženého opevnění a jeho předpokládaného průběhu na akropoli Staré Boleslavi. Vypracováno v softwaru ArcGIS Pro.

Abb. 4. Planskizze der archäologisch belegten Befestigung und ihr mutmaßlicher Entwicklungsverlauf auf der Akropolis von Stará Boleslav. Erstellt mit der Software ArcGIS Pro.

spodní partii stratigrafie. Autorka výzkumu tento nálezný interpretovala jako pozůstatek nejstaršího dřevohlinitého opevnění (Boháčová 2003a, 142). Kromě těchto poznatků jsme však pro rekonstrukci průběhu opevnění odkázáni již jen na předpoklad morfologie ostrohu a průběh gotické hradby vybudované za vlády Karla IV. (Razím 2003), kterou starší raně středověké opevnění kopíruje na severní hraně pouze o několik metrů hlouběji uvnitř ostrohu.

Písemné prameny jako *Crescente fide* (FRB I, 186–187), *Kristiánova legenda* (Ludvíkovský 1978, 64) a *První staroslověnská legenda* (Bláhová–Konzal 1975, 70–71, 118–119) poukazují na přítomnost politické a válečné elity – knížete Boleslava a jeho družiny na boleslavském hradišti. To se s největší pravděpodobností vztahuje na akropoli, která se liší od předhradí především prokázanou fortifikací. Dosud se nepodařilo zjistit, zda bylo předhradí i jen lehce opevněné, například palisádou, a jeho rozsah je pouze odhadován podle geomorfologie terénu.

5.1 Nejstarší opevnění

V nejstarší fázi hradiště ve Staré Boleslavi z počátku 10. století stála tradiční hradba tvořená zeminou zpevněnou dřevěnými prvky s čelní kamennou zdí z opuky, jež byla odkryta *in situ* i v druhotné poloze na severní hraně ostrohu pod mladší pískovcovou hradbou (Boháčová 2006, 702; Boháčová–Špaček 2002, obr. 4). Podle náleznové situace reliktů opukové zdi, které byly převrstveny písčitou zeminou zřejmě přemístěného podloží, se jeví jako nejpravděpodobnější

vysvětlení, že právě povodně měly za následek zničení původní dřevohliněné hradby akropole hradiště (Boháčová 2003a, 136). Výsledky radiokarbonového datování sedimentů Labe v okolí lokality ale tuto tezi nepotvrdily (viz Jilek et al. 2016). Případy povodní v 10. století byly zjištěny například v severním Německu, kde záplavy dolního toku Labe vedly k poškození hradiště Meetschow ve druhé polovině 10. století (Schneeweiss–Schatz 2014, 29). Tento fenomén je spojován s přechodem do tzv. středověkého klimatického optima (Notebaert–Verstraeten 2010, 173). Stav dochování nejstarší hradby je možná i kvůli dramatickému zániku v důsledku sesuvu půdy v souvislosti s pravděpodobnou povodní značně fragmentární. Dochovanou šíři náspu, jenž tvořil původní hradbu spolu s opukovou čelní zdí, autorka výzkumu určila na 460 cm (Boháčová 2003a, 138). Zbytky dřev ve výplni tohoto náspu pravděpodobně dokládají dřevěnou výztuž této hradby (Boháčová 2003a, 142). Vzhledem k absenci dokladů dřevěných konstrukcí vnitřního lince dřevohliněné hradby je možné, že byl původně tvořen násypem zeminy.³

Výši samotné hradby boleslavského hradiště nelze kvůli fragmentárnímu dochování odhadnout, ideální rekonstrukce se v tomto aspektu zakládá na odhadech z analogických lokalit. Výše kamenné plenty nejstarší dřevohliněné hradby skořepinové konstrukce opevňující západní část Pražského hradu, která je datovaná dendrochronologicky do doby mezi lety 908–917 nebo později, je odhadována na 3–4 metry, přičemž celková šíře této hradby činila 8 metrů a v místech nad hranou ostrohu 5–6 metrů (Boháčová–Dvořák 2022, 252). Andrea Bartošková odhadla výši kamenné čelní zdi náležející ke druhé fázi opevnění předhradí Budče – tedy rozšíření jednodílné komorové hradby, která dosahovala šířky 6–7 metrů a byla datovaná do druhé třetiny 10. století, dle rekonstrukce mezi 3–4 metry (Bartošková 2010, obr. 27, 270–273). Na akropoli hradiště v Mikulčicích činila šířka hradby skořepinové konstrukce zhruba 7 metrů a výška kamenné čelní zdi byla odhadnuta na 4 metry (Procházka 2009, 173).

Doklady podoby samotné koruny hradby hradiště ve Staré Boleslavi nemáme. Pravděpodobně ji vzhledem k statice čelní kamenné zdi stavěné bez použití malty tvořila palisáda (viz argumentaci pro případ rekonstrukce opevnění Pražského hradu Boháčová–Dvořák 2022, 263–264). Na počátku 10. století akropoli od předhradí dělil i příkop, jehož výplň mimo jiné poskytla základ chronologického vývoje keramických tradic na lokalitě (Boháčová 2022b, 226–228). Dle náleзовé situace byl zhruba 18 metrů dlouhý a hluboký přibližně 200 cm (Boháčová 2003a, 140).

5.2 Kamenná hradba římské stavební tradice

Na rekonstrukci hradiště kolem roku 950 je vyobrazena kamenná hradba postavená podle římské stavební tradice z pískovce někdy ve druhé třetině 10. století, datace byla určena dle keramických fragmentů z výplni relevantních kontextů. Tato fortifikace oboustranně lícovaná z pískovcových ploten je dochovaná *in situ* na severní hraně ostrohu a byla široká 260 cm. Její dochovaná výška činila 60 cm (Boháčová 2003a, 138–139).

Výši hradby nelze dle autorky výzkumu na základě samotných dat z terénu odhadovat vzhledem k způsobu zániku hradby a absenci dat pro kubaturu (Boháčová 2003a, 139). Pro ideální rekonstrukci nezbývá nic jiného než předpokládat relativně podobnou výši jako v případě uvedených odhadovaných rozměrů dřevohliněných opevnění, která, ač jiných konstrukcí, byla současná s hradbou postavenou po římském způsobu ve Staré Boleslavi. Nelze však vyloučit, že tato pískovcová hradba byla i o několik metrů vyšší. Za horní limit bychom mohli považovat například 6,2–7,7 metrů, což je pravděpodobná výška římské hradby v Řezně (Aumüller 2002, 51). Ke konstrukci brány/bran však opět nemáme archeologické doklady.

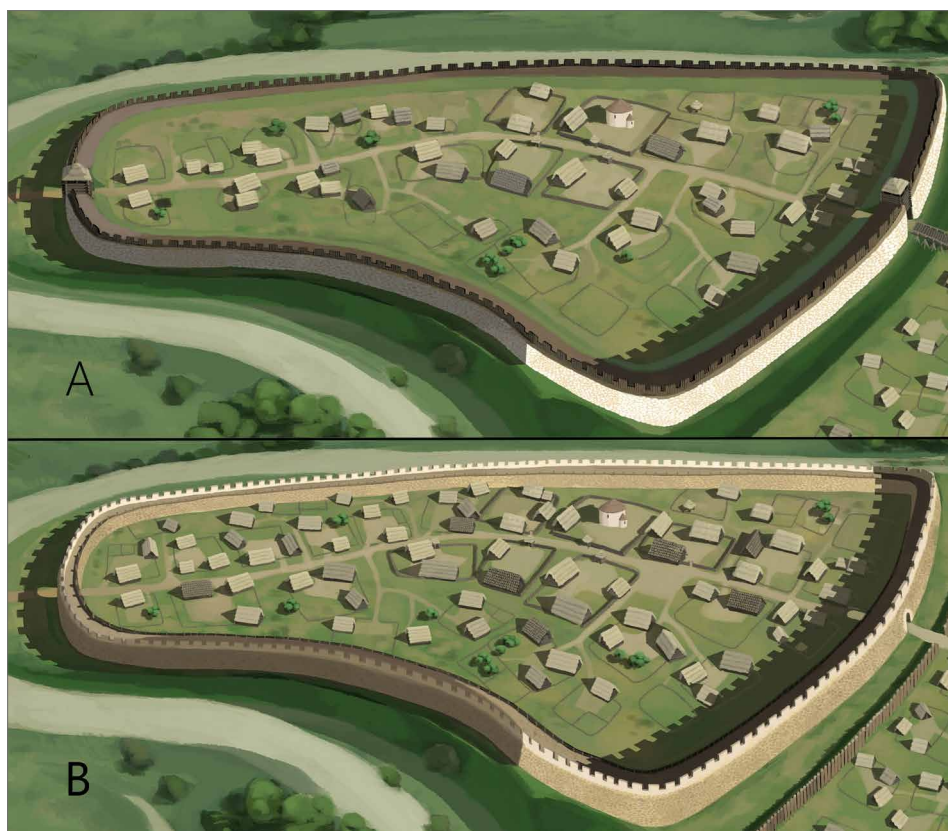
Hradba tohoto typu byla podle dosavadního bádání v tehdejších Čechách ojedinělá a její stavba mohla dlouho přetrvávat v kolektivní paměti společnosti. Možná kvůli tomu byla popsána i v Kosmově kronice, kde ji autor spojuje s narativem tyranské vlády knížete Boleslava I., který měl nařídít stavbu tohoto opevnění, přestože to lid odmítal jako novotu (MGH, Kosmova kronika česká I:19, 38–40).

³ Ivana Boháčová, ústní sdělení vycházející z aktuálního zpracování pramenů.

6 Zobrazení zástavby

Velmi málo víme o prostorovém uspořádání naprosté většiny raně středověkých domů v rámci hradiště ve Staré Boleslavi. Použití ohrazených dvorců k obytnému účelu je prokazatelně fenoménem raně středověké válečnické a politické elity, což dokládají jak písemné prameny, například Kristiánova legenda, ve které je implikovaný popis dvorce kněžny Ludmily na Tetině (v narativu vrazi sv. Ludmily nejprve vyloмили bránu a poté dveře, Ludvíkovský 1978, 37), tak i archeologické výzkumy, například na Budči (Bartošková 2011, 285–286) a na Pohansku u Břeclavi (Dostál 1975; Macháček 2007).

Možná i vzhledem k lineárnímu a úzkému tvaru většiny sond ve Staré Boleslavi se dosud nepodařilo bezpečně identifikovat podobné příklady dvorců, jejich přítomnosti však nasvědčují svatováclavské legendy *Crescente fide* (FRB I, 186–187 – *domus*), *Gumpoldova legenda* (FRB I, 158–159 – *domus*) a *Kristiánova legenda* (Ludvíkovský 1978, 64 – *domus/cortem*), ve kterých jejich autoři uvedli dvorec nebo dům knížete Boleslava. Narativ *První staroslověnské legendy* implikuje, že na tomto hradě stál dvorec velmože Hněvsy (Bláhová–Konzal 1975, 70–71, 118–119). Můžeme tedy i přes absenci archeologických dokladů předpokládat podobnou zástavbu dvorců obývaných válečnickou a politickou elitou jako v případech dalších lokalit, například Pohanska, kde díky komparativně více plošnému výzkumu byl tento typ architektury doložen.

Obr. 5. Varianty ideální rekonstrukce typů zástavby na akropoli hradiště ve Staré Boleslavi. Vypracováno v softwaru Krita.
Abb. 5. Varianten einer idealen Rekonstruktion der Bebauungstypen auf der Akropolis der Burgstätte in Stará Boleslav. Erstellt mit der Software Krita.

Pro uspořádání domů ostatních obyvatel boleslavského hradiště však postrádáme oporu. Jejich domy mohly taktéž být součástí dvorců/usedlostí, například podle širších příbuzenských vztahů (obr. 5, varianta B). Těto možnosti dominantní dvorcové zástavby v opevněné ploše nasvědčují archeologické výzkumy (Macháček 2007, 488–489) i geofyzikální průzkum (Příšťáková–Milo 2021) vnitřního hradiště na Pohansku u Břeclavi. Pro případ Staré Boleslavi však nejsou vyloučeny ani shluky domů bez zjištěného většího prázdného prostoru, jak Jan Frolík a Zdeněk Smetánka interpretovali některé pozůstatky zjištěné na III. nádvoří Pražského hradu (Frolík–Smetánka 1997, 93, obr. 5, varianta A). Podobné možnosti shluků staveb naznačuje rekonstrukce půdorysů nadzemních domů s otopnými zařízeními na severovýchodním předhradí Pohanska u Břeclavi (Macháček et al. 2021, obr. 22). Možnost velmi husté zástavby domů jako například na předhradí Mikulčic (Mazuch 2020) archeologicky zkoumané situace ve Staré Boleslavi nedokládají.

Výsledné zobrazení celků budov v ploše hradiště i vně se nezakládá, až na několik příkladů uvedených níže, na archeologických nálezech. Podobně i cesty mezi těmito celky se nezakládají na důkazech, kromě hlavní silnice směřující od západu na východ přes akropoli v mladším mladohradištním období, která je archeologicky doložena (Boháčová 2003d, 218). Problematická je i míra hustoty osídlení hradiště. Lze sice relativně porovnávat, ve kterých obdobích byla hustota vyšší či nižší než v jiných, ale postrádáme referenci absolutní, jež by umožnila odhadnout hustotu osídlení.

Množství nalezených keramických fragmentů datovaných do doby středohradištní (lokální stupeň SB_A) v prostoru hradiště ve Staré Boleslavi je relativně menší než počet stejných nálezů z následujícího období kolem druhé třetiny 10. století (SB_A/B1), je tedy možné, že v tomto nejstarším horizontu byla hustota osídlení vnitřní plochy hradiště výrazně nižší než později (Boháčová 2003a, 150, obr. 5). Nejasný je však vliv svahové katény a pravděpodobné záplavy pro toto období na výslednou kvantitu nálezů, ten mohl být značný.

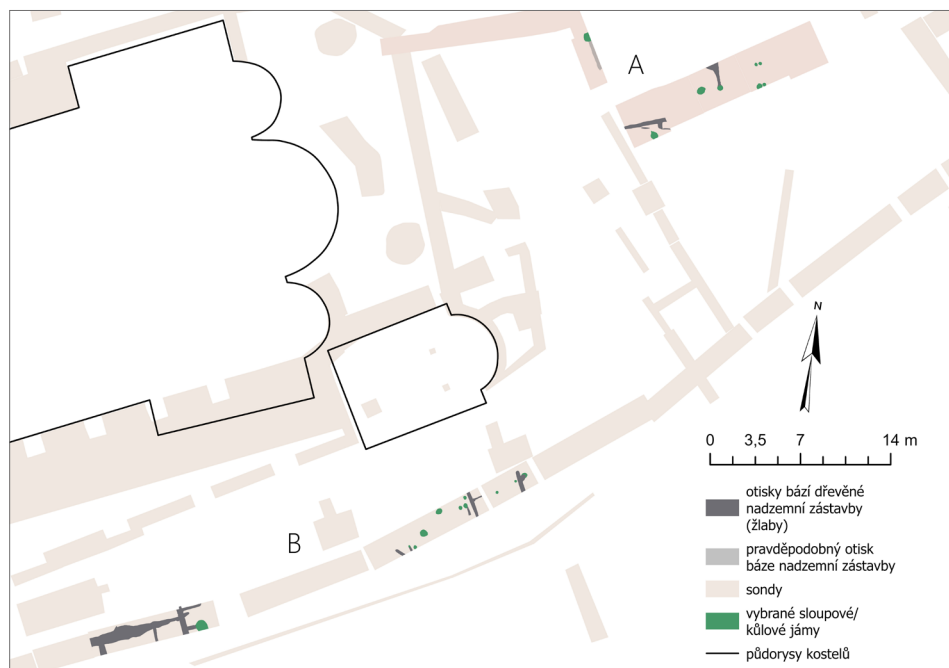
6.1 Dřevěná sídlištní zástavba

Jižně od baziliky sv. Václava v prostoru hlavní komunikace byly zjištěny žlaby (areál B, obr. 6), které vzhledem k přítomnosti nárožních věnců tvořily pravděpodobně negativy staveb dřevěných domů. Byly relativně rozměrné a jejich vnitřní prostory obsahovaly pyrotechnologické objekty, z nichž některé byly vícefázové (Boháčová 2003d, 213; Damašek 2016).

Východně od baziliky sv. Václava (areál A, obr. 6) na akropoli hradiště v sondě XXVI byl v roce 1995 zdokumentován zhruba 3 metry dlouhý žlab (objekt 7529, obr. 7). Lze jej nejlépe vysvětlit jako relikv po pravděpodobně roubené či drážkové stavbě domu (Boháčová 1997, 44). V sondě XXVIII byl ve spodní partii stratigrafie vyhlouben žlab (objekt 7613, obr. 7), který plynule navazoval na sloupovou jámu (objekt 7612), což indikuje, že byla použita drážková konstrukce. V sondě XXIX pak byla zjištěna čtveřice sloupových jam (objekty 7621, 7622, 507_24, 508_24, obr. 7) pravidelně uspořádaných do dvojic, které byly k sobě orientované v linii. To lze nejlépe vysvětlit jako relikv kleštinové konstrukce. Všechny objekty jsou relativně rozměrné, což nasvědčuje jejich interpretaci v souvislosti s dřevěnými domy spíše než například s opločením. Pravděpodobný žlab (objekt 517_24) a sloupová jáma (objekt 9731) byly zjištěny i v sondě XXXIV/A.

V sondách XXVI, XXVIII a XXIX tedy byla zjištěna nejen velmi vysoká koncentrace pozůstatků po dřevěných raně středověkých stavbách, ale i rozmanité typy konstrukcí. Podle porovnání datovaných kontextů většina rozměrných žlabů a starší sloupové jámy v celém zkoumaném areálu pravděpodobně zanikla na přelomu středohradištního a mladohradištního období (obr. 8) a menší část nejpozději ve starším mladohradištním období (objekt 517_24, obr. 7).

Nadzemní domy roubené a drážkové konstrukce tvořily běžnou zástavbu v prostředí raně středověkých opevněných center v Čechách a na Moravě. Kromě Staré Boleslavi jsou doloženy mimo jiné na mikulčickém předhradí (Mazuch 2020), na III. nádvoří Pražského hradu, kde byly

Obr. 6. Plán pravděpodobných nalezených otisků po nadzemní dřevěné zástavbě, doplněno vybranými sloupovými jámami. Vypracováno v softwaru ArcGIS Pro.

Abb. 6. Planskizze von entdeckten wahrscheinlichen Abdrücken von der oberirdischen Holzbebauung, ergänzt um ausgewählte Pfahlgruben. Erstellt mit der Software ArcGIS Pro.

dochovány dokonce dřevěné partie staveb (Boháčová 2011), na Budči (Bartošková–Štefan 2006, 733) a na Levém Hradci (Borkovský 1965, 40–43; Smetánka 1994, 125). Naprostá většina domů na hradišti tedy byla ideálně rekonstruována jako roubené či drážkové stavby. Domy kleštinové konstrukce jsou však méně běžné, jedním příkladem může být stavba 3 z Levého Hradce (Damašek 2016, 11; Vařeka 2001, 258). Vzhledem k absenci nároží, podlahové vrstvy či pyrotechnologického zařízení v interiéru tak nelze prozatím vyloučit, že uvedené objekty v sondě XXIX mohou představovat pozůstatky například bytelnějšího druhu oplocení – palisády. Archeologicky jsou doloženy domy obdélného tvaru například na Pražském hradě (Boháčová 2011, 382), ale nejsou vyloučeny i více čtvercové půdorysy (viz diskusi k objektům XV a XVI na Budči Bartošková–Štefan 2006, 733).

Ve Staré Boleslavi se nepodařilo zachytit celé půdorysy dřevěných domů, nejdelší ze žlabů – negativů po roubené či drážkové stavbě dosahoval až 7 metrů a byl zjištěn v prostoru hlavní komunikace jižně od baziliky sv. Václava (obr. 6, areál B). Bylo tedy nutné se opřít o analogie z III. nádvoří Pražského hradu, kde pozůstatky domů dosahovaly délky přibližně 3–5 metry (Boháčová 2011, 376, 379), a na Budči, kde měly roubené domy rozměry mezi 3,5–5 metry (Bartošková–Štefan 2006, 733). Dřevěné domy tak byly na ideální rekonstrukci boleslavského hradiště vyobrazeny s rozměry přibližně 3–5 metrů v délce a větší z nich (jejichž délka dosahovala ca 7 metrů) jsou vyobrazeny v místě současné hlavní komunikace. Na předhradí Staré Boleslavi mohly dle interpretace archeologických situací stát menší domy a hospodářské budovy (Boháčová 2003d, 212).

Doložené pozůstatky roubených, drážkových a dalších konstrukcí raně středověkých dřevěných domů ve Staré Boleslavi v podobě žlabů jsou většinou orientované buďto v ose severozápad–jihovýchod nebo severovýchod a jihozápad (obr. 6). Vzhledem ke dvěma výrazně

Obr. 7. Nahoře pravděpodobné pozůstatky dřevěné zástavby ve zkoumaných sondách východně kostela sv. Václava (vypracováno v softwaru ArcGIS Pro). Dole ideální rekonstrukce akropole kolem roku 950 (vypracováno v softwaru Krita).

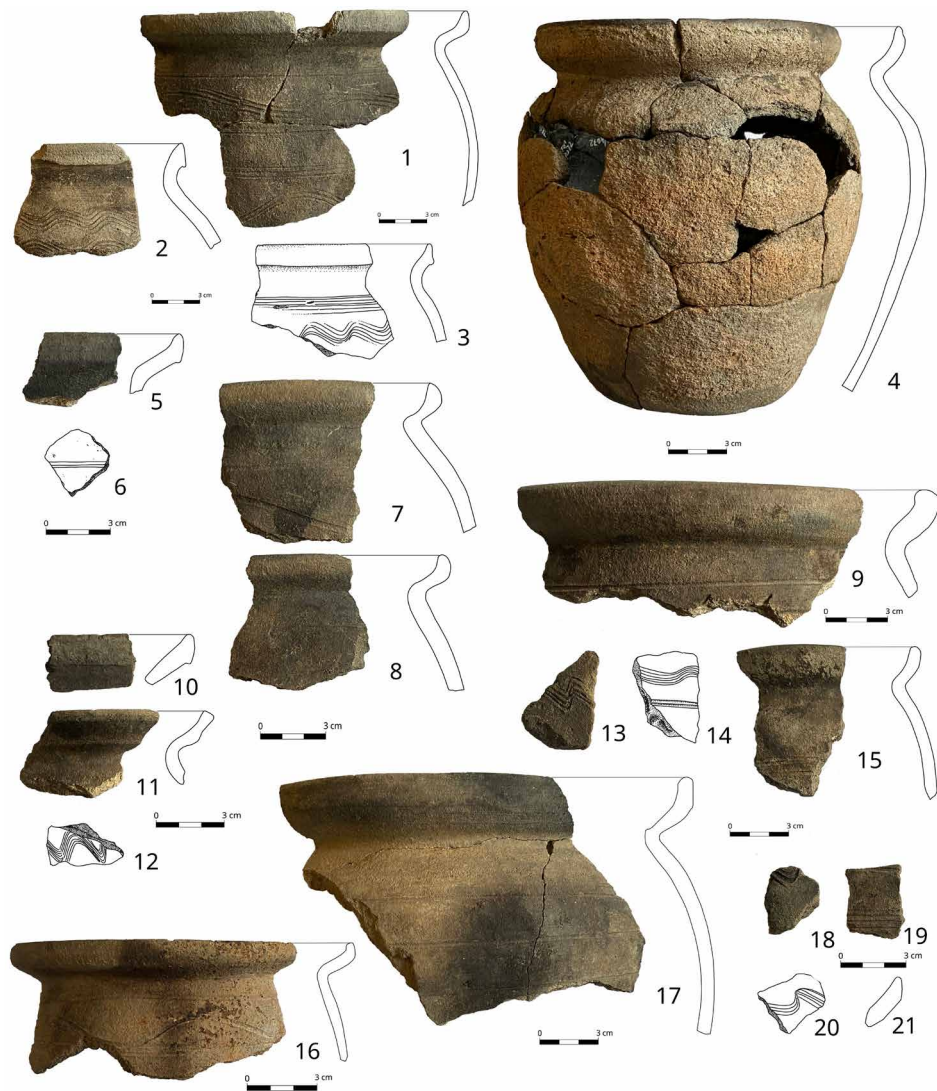
Abb. 7. Oben wahrscheinliche Überreste der Holzbebauung in den östlich der St. Wenzelskirche untersuchten Sondagen (Erstellt mit der Software ArcGIS Pro). Unten – ideale Rekonstruktion der Akropolis um das Jahr 950 (Erstellt mit der Software Krita).

delším žlabům následujícím druhou z uvedených orientací byl právě tento směr použit pro většinu dřevěných domů na akropoli. Typ střešní krytiny na těchto stavbách nejsme schopni na základě archeologických nálezů posoudit, náleží tak do třetí kategorie uvedené v metodické kapitole. Lze si představit jak doškovou krytinu (Vařeka–Frolec 2007, 43), která byla pro ideální rekonstrukci boleslavského hradě použita jako dominantní vzhledem k bezprostřední blízkosti nivy, odkud mohli lidé potenciálně brát stébla rákosu, tak i například šindelovou nebo některou z dalších možností.

Podobně i charakter komunikací mezi zástavbou ve Staré Boleslavi je alespoň pro starší období neznámý. Pro dřevěnou konstrukci však nemáme na této lokalitě důkazy. Kolem roku 1100 (obr. 16) vedla dle datování fragmentů keramických nádob dlážděná cesta napříč akropolí ve směru západ–východ (Boháčová–Špaček 2003, 218). Tato výrazná proměna akropole se projevila v archeologicky zkoumaných plochách i v proměně keramické tradice – v této době postupně doznívaly kalichovité okraje a lidé začínali více užívat nádob místní proveniencí a s mladšími vytaženými okraji (Boháčová 2022b, 226). V tomto období lidé pravděpodobně sídlili na vyvýšených jesepech v nivě, což potvrzují archeologické doklady (Boháčová 2006, 697; Dreslerová 1995, 109).

6.2 Sakrální stavby

Na ideální rekonstrukci nejstarší fáze boleslavského hradě (obr. 14) je zobrazen neobjevený kostel sv. Kosmy a Damiána, který je uveden v Kristiánově legendě (Ludvíkovský 1978, 65) a První staroslověnské legendě (Bláhová–Konzal 1975, 70, 118) v souvislosti s vraždou sv. Václava v roce 935. Tato stavba byla jistě postavena nějakou dobu před touto událostí. Keramické fragmenty

Obr. 8. Výběr keramiky z horizontu dřevěných domů.

Abb. 8. Keramikauswahl aus dem Horizont der Holzhäuser.

spojované se vznikem mladší pískovcové hradby podle římské tradice jsou datovány do druhé třetiny 10. století (Boháčová 2003a, 138–139). Je tedy pravděpodobné, že kostel stál již současně se starší dřevohliněnou hradbou. Nevíme, zda tuto nejstarší sakrální stavbu představovala rotunda, podobně jako rotunda sv. Petra na Budči (Bartošková–Štefan 2006, 735) a rotunda sv. Víta na Pražském hradě (Maříková–Kubková–Herichová 2009, 67), jednolodní kostel, jako například na Pohansku (Dostál 1975, 101), či jiný typ. Na rekonstrukci byl kostel sv. Kosmy a Damiána umístěn do prostoru blízko či uvnitř mladší baziliky sv. Václava, podle předpokladu, že zde mohla být silná tradice kontinuity místa, pozorovaná i u mnoha dalších hradištních církevních center. Na Pražském hradě například stavba mladší románské baziliky v druhé polovině 11. století překryla

starší Václavovu rotundu z 20. let 10. století (Maříková-Kubková–Herichová 2009, 67, 71). Na Vyšehradě byla v 70. až 80. letech 11. století postavena trojlodní bazilika sv. Vavřince v místě starší centrální sakrální stavby (Varadzin–Nechvátal 2012). Podobně i například na Nitranském hradě bylo zjištěno několik kostelních staveb či přestaveb jednoho kostela na stejném místě (Bednár–Poláková–Šimkovic 2010).

Nové kostely byly běžně stavěny na místě starších zřejmě i z důvodu, že místo s centrální funkcí vyhrazené pro tento typ stavby bylo již zakotveno v sídlištní struktuře. Problematickou skutečností pro případ Staré Boleslavi je, že prozatím neznáme komunikační organizaci akropole hradiště před stavbou baziliky sv. Václava. Hlavní komunikace v období po polovině 11. století jistě nebyla stejná jako v předcházejících obdobích, jelikož se v jejím místě našly starší dřevěné domy (obr. 6, Damašek 2016; Boháčová 2003d, 213), nevíme však, do jaké míry se sídlištní struktura v tomto období změnila. Není vyloučeno, že stejné místo pro sakrální stavbu mohlo být zachováno.

Základní komunikační spojení západu a východu je pravděpodobně i pro starší období vzhledem k tomu, že ostroh, na kterém bylo boleslavské hradiště postaveno, prakticky zužoval nivu, a tudíž vytvářel vhodné místo pro překročení Labe v rámci komunikace spojující toto území s Pražskou kotlinou.

Bazilika sv. Václava z poloviny 11. století je dle dosavadních poznatků nejstarší prozkoumanou církevní stavbou na hradišti, a je tudíž nejpravděpodobnějším kandidátem pro tuto potenciální kontinuitu místa. Na uvedených analogických lokalitách sice nedošlo ke změně zasvěcení ze starého na nový kostel, v případě Staré Boleslavi však nemusí hypotetická změna zasvěcení nově sv. Václavu činit závažný problém vzhledem ke skutečnosti, že kostel sv. Kosmy a Damiána byl dle autorů První staroslověnské legendy (Bláhová–Konzal 1975, 70, 118) a Kristiánovy legendy (Ludvíkovský 1978, 65) přímo spjat s vraždou knížete sv. Václava.

Při severním okraji osídlené plochy předhradí leželo pohřebiště, objevené v první polovině 20. století. Několik málo dochovaných artefaktů jej datuje do doby středohradištní, na ideálních rekonstrukcích (obr. 14, 15) tak bylo zobrazeno jako postupně zanikající do počátku doby mladohradištní (Boháčová 2006, 701). Při rekonstrukci tohoto pohřebiště se však nelze opřít o archeologické doklady.

Kolem roku 1100 (obr. 16) již stála na hradišti trojlodní bazilika boleslavské kapituly založené knížetem Břetislavem I. mezi lety 1039–1046 (Boháčová 2022a, 196; viz půdorys baziliky – Boháčová 2022a, 205). Půdorys a opukové zdivo původní baziliky je zachováno v současné stavbě. Datování kostela do poloviny 11. století vyplývá z určení stáří keramických nálezů. Severní kaple baziliky, jejíž zdivo i pojivo bylo totožné s tím z dochovalých partií stavby z 11. století, byla zřejmě součástí nejstarší baziliky (Boháčová–Špaček 2003, 184–185). Původní kostel byl symetrický. Jižní kaple, jejíž zdivo bylo zjištěno při archeologickém výzkumu v roce 2019, byla kvůli pozdějšímu vývoji ve 12. století odstraněna (Boháčová 2022a, 200–201).

Vzhledem k charakteru opukového zdiva, které se skládalo z nízkých kvádrů méně pravidelných než na mladších stavbách (Boháčová 2022a),⁴ je možné, že byla i nejstarší bazilika omítnuta. Charakter střechy není známý, mohla být tvořena taškami z vypálené hlíny jako v případě velkomoravského kostela v poloze Uherské Hradiště – Sady (Varadzin 2010, 36; Hrubý 1970) nebo například šindelovou střechou, jako to bylo pravděpodobně v případě mladšího kostela sv. Klimenta ve Staré Boleslavi (Boháčová–Hrušková 2025).

Archeologicky zjištěné pozůstatky po kamenných zdech v blízkosti baziliky pravděpodobně dokládají vydělený prostor kapituly (částečně publikováno Boháčová–Špaček 2003, 183⁵). Nevíme však, kde stály samotné budovy kapitulní komunity. Na ideálních rekonstrukcích (obr. 16) byly tyto stavby a kamenná ohrazení zobrazeny do nezkoumané plochy. Inspirací zobrazení těchto částí komplexu staroboleslavské kapituly byly některé budovy a ohrazení raně středověkého

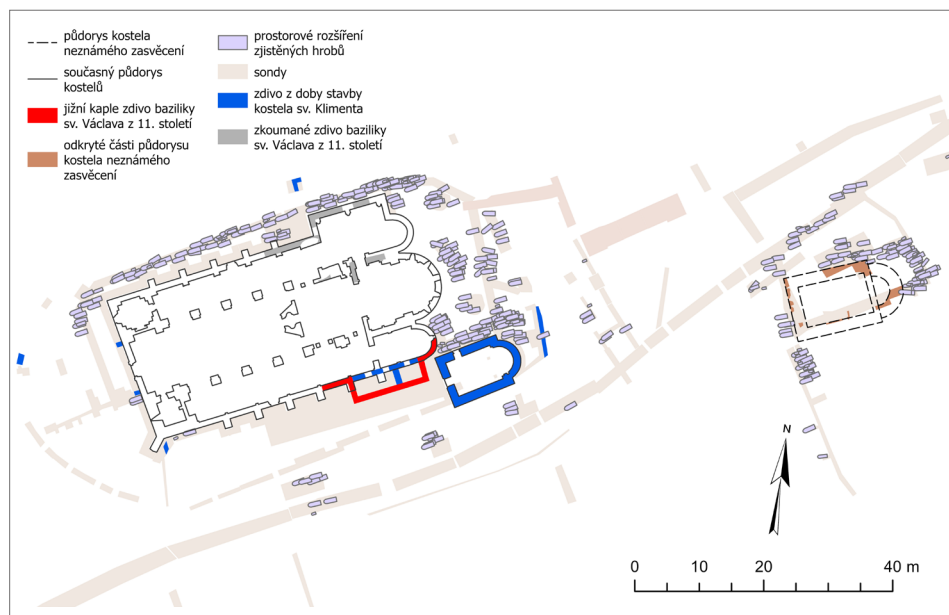
4 Ivana Boháčová, ústní sdělení.

5 Ivana Boháčová, ústní sdělení vycházející z aktuálního zpracování pramenů.

kláštera v Corvey (Stephan 2024, přednáška). S kapitulou mohl souviset kamenný dům v západní části akropole.⁶ Zaniklý jednolodní kostel neznámého zasvěcení postavený ze světlých pískovců ve východní části akropole nemůžeme prozatím přesněji archeologicky datovat, dříve bylo zvažováno jeho ztotožnění s kostelem Panny Marie založeným podle písemných pramenů roku 1098 (Boháčová 2010, 258).

V období kolem roku 1150 (obr. 17) – dle radiokarbonového datování (Boháčová–Košťová 2024, 353) a datování nástěnných maleb v jeho interiéru – již stál do současnosti dochovaný jednolodní kostel sv. Klimenta (Boháčová–Špaček 2003, 181–182; Chotěbor–Benešová 2001, 92–93), jehož střecha byla podle typologie nalezených hřebíků určena jako původně šindelová (Boháčová–Hrušková 2025). Kvůli stavbě tohoto kostela z tmavých pískovců byla pravděpodobně odstraněna jižní kaple baziliky sv. Václava (Boháčová 2022a, 201).

Kolem všech tří kostelů byly prostřednictvím archeologických výzkumů zjištěny hroby. Vyhodnocení a rozsah zdejších hřbitovů jsou řešeny v aktuálním projektu,⁷ shrnující informace o těchto pohřebních areálech byly publikovány (Boháčová 2003e). Víme, že hroby kolem baziliky sv. Václava jistě nezasahovaly do sondy XXVI na východě kostela (obr. 8).

Obr. 9. Plošné rozptřeni hrobů na akropoli Staré Boleslavi a půdorysy raně středověkých kostelů a jejich zkoumané části. Databázi s polygony poskytl I. Boháčová a I. Hrušková.

Abb. 9. Flächenausdehnung der Gräber auf der Akropolis von Stará Boleslav und Grundriss der frühmittelalterlichen Kirchen und ihre untersuchten Teile. Datenbank mit Polygonen von I. Boháčová und I. Hrušková.

6 Ivana Boháčová, ústní sdělení vycházející z aktuálního zpracování pramenů.

7 GA ČR – 23-07198S Raně středověké centrum – topografie, funkce, proměny – přemyslovská Boleslav a její transformace v sídlo kolegiální kapituly (900–1200).

6.3 Vznik řemeslnického areálu na akropoli

V sondách XXVI, XXVIII, XXIX, XXX, XXXII a XXXIV bylo na základě kritérií uvedených ve druhé kapitole identifikováno šestnáct pyrotechnologických objektů (obr. 10), které se koncentrovaly i v několikanásobných superpozicích v jihozápadním a zřejmě v jihovýchodním rohu prostoru vymezeného sondami. Předběžné výsledky relativního datování rozdělují tyto pyrotechnologické objekty na tři skupiny podle relativní chronologie.

Pyrotechnologické objekty v sondě XXVI lze relativně datovat do mladohradištního období (obr. 11:1–12). V kontextech 9116 a 9114, které byly deponovány během fungování nejstarších pyrotechnologických objektů v sondě XXVI, byly objeveny dva menší kusy strusky. Můžeme uvažovat o aktivitách spojených se zpracováváním železa již ve starším období, ale kvantita strusky v těchto nejstarších kontextech není vysoká. Tři pyrotechnologické objekty v sondě XXXIV/C (obr. 10) jsou datovány do staršího mladohradištního období. Alespoň některé lze hypoteticky interpretovat jako součásti domácností starších dřevěných domů díky jejich vztahu s možným žlabem 9721, přímá spojitost však nebyla prokázána.

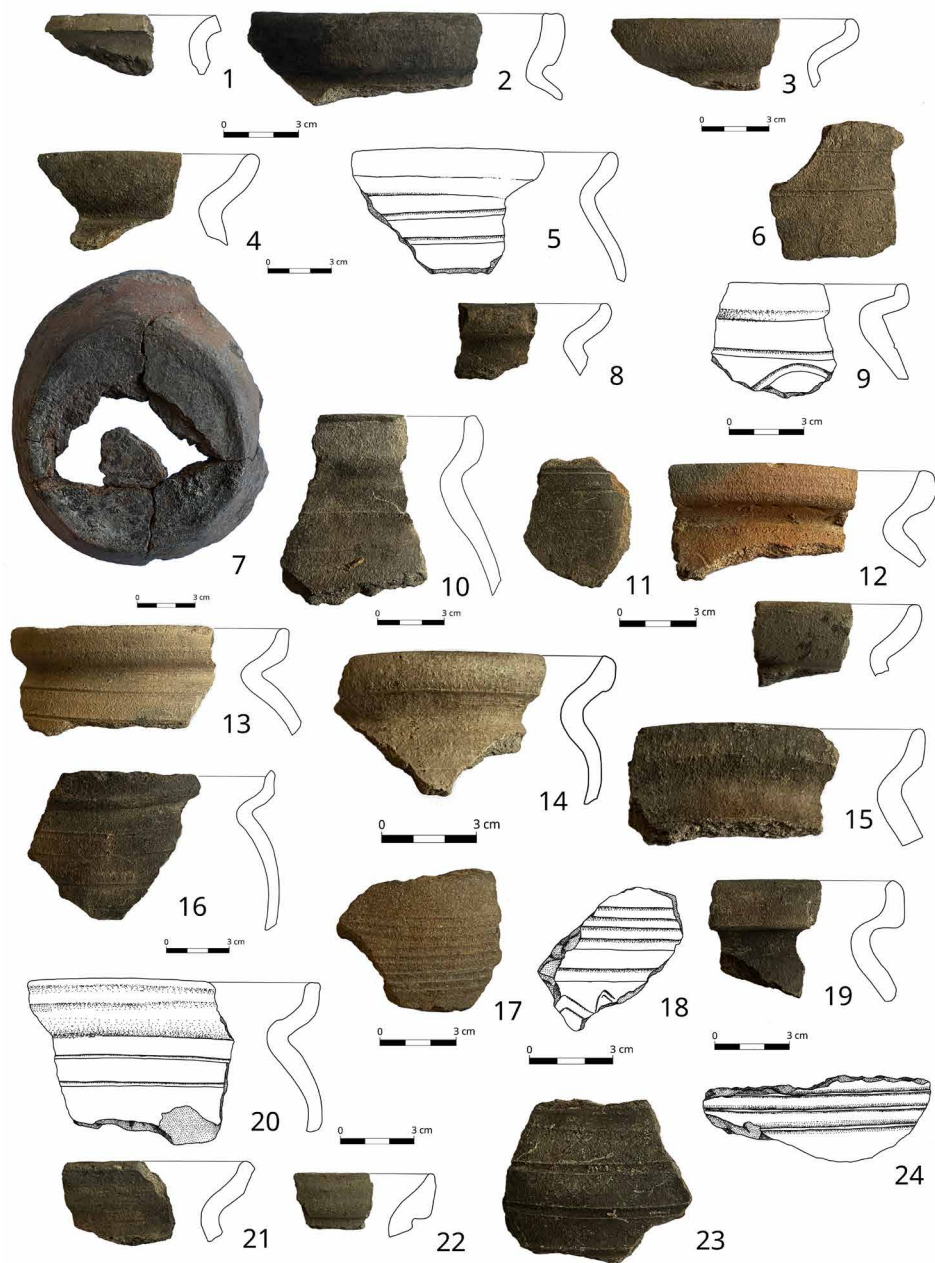
Pyrotechnologické objekty v sondě XXVIII byly datovány do mladšího mladohradištního období (obr. 11:13–23), jehož počátek je spojen s výraznou proměnou lokality v souvislosti se vznikem kapituly a baziliky sv. Václava v polovině 11. století. Během fungování pyrotechnologických objektů v těchto místech byla také poprvé ve stratigrafii deponována struska (obr. 13). Vzhledem ke kumulaci strusky v sondách XXVI, XXXII a XXVIII (Boháčová–Hošek 2009, 389) lze uvažovat o interpretaci objektů jako součástí řemeslnického areálu či dílny, kde lidé zpracovávali kovy.

Doklady dřevěných staveb byly ve stratigrafické úrovni, kde figurovala většina pyrotechnologických objektů, nápadně méně početné než ve starším horizontu dřevěných domů a žlaby nebyly v rámci mladších úrovní zjištěny (obr. 10). V sondě XXVI byl jeden pyrotechnologický objekt

Obr. 10. Zjištěné pyrotechnologické objekty ve zkoumaných sondách (vypracováno v softwaru ArcGIS Pro) a ideální rekonstrukce řemeslnického okrsku dole (vypracováno v softwaru Krita).

Abb. 10. Festgestellte pyrotechnische Objekte in den untersuchten Sondagen (Erstellt mit der Software ArcGIS Pro) und ideale Rekonstruktion des Handwerksbereichs unten (Erstellt mit der Software Krita).

Obr. 11. Výběr keramiky z kontextů souvisejících s pyrotechnologickými objekty.

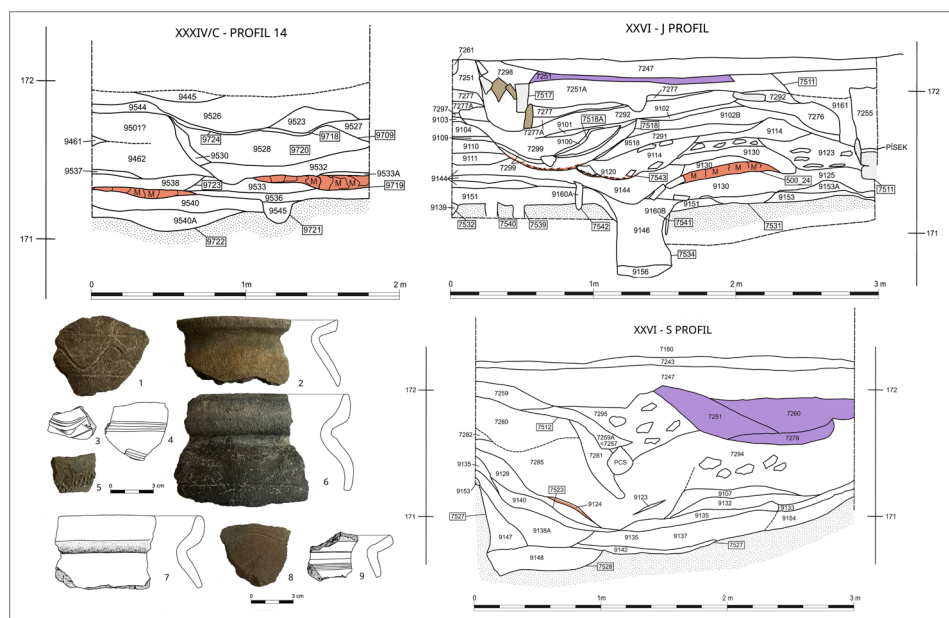
Abb. 11. Keramikauswahl aus mit pyrotechnischen Objekten zusammenhängenden Objekten.

7523 umístěn do rozměrné jámy (obj. 7527), která měla částečně pravidelný půdorys a u jejího rohu byla zjištěna sloupová jáma (č. 517_24; obr. 10, 12 – S profil). Není jisté, zda dvě sloupové jámy ze sondy XXX, které byly zdokumentovány na stejné úrovni profilu jako pyrotechnologické objekty, náležely k uvedené možné dílně, či nikoliv vzhledem k minimálnímu výskytu strusky v této sondě.

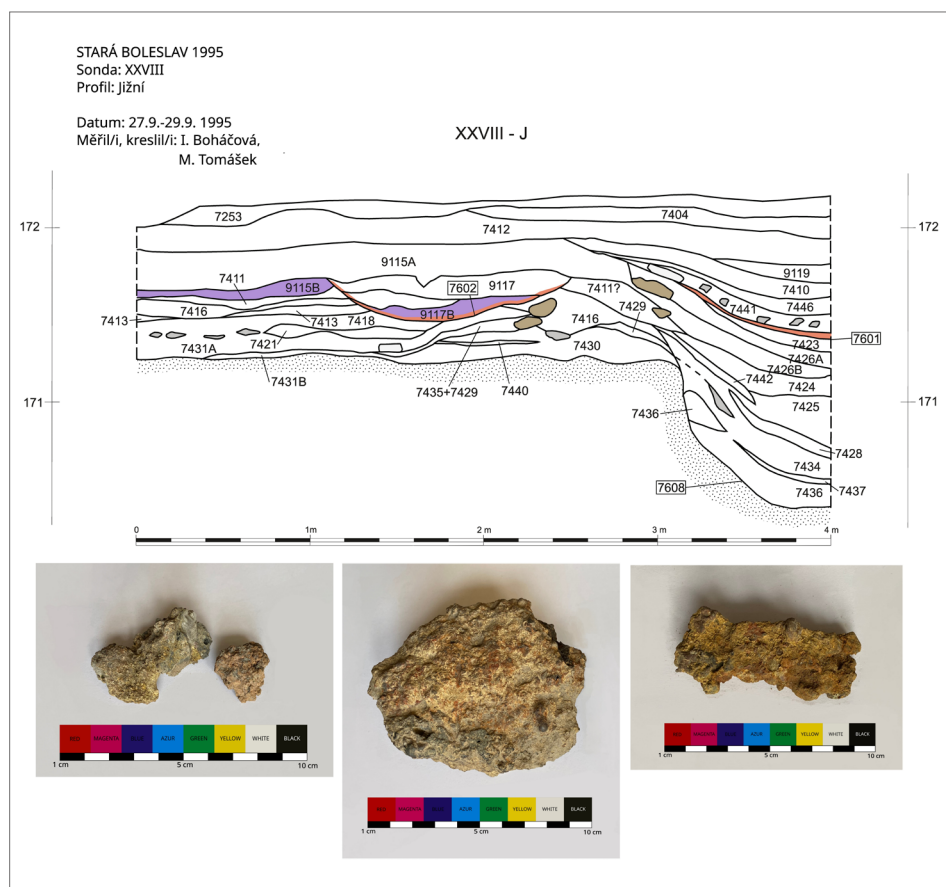
Pro ideální rekonstrukci byla přijata teze, že řemeslnické dílny pro zpracovávání kovů nemusely být zdálky výrazně rozeznatelné od okolní zástavby, což vychází ze zkoumaných dílen v Birce a Tilledě (Unger 2019, 102) a také například z nálezové situace kovárny z podhradí Mikulčic (Klíma 1985). Řemeslnický areál tak byl ideálně rekonstruován jako areál s dřevěnými domy nijak zvlášť odlišnými od ostatní zástavby a s přičleněnými okolními objekty pro zastřešení například paliva – dřevěného uhlí a pyrotechnologickými objekty, z nichž některé byly položeny do nezastřešené plochy (obr. 10).

Vznik neosídleného perimetru, který mohl oddělovat dílny od vlastních obydlí vzhledem k nebezpečí požáru a vyšší produkci kouře, pravděpodobně závisel na charakteru řemeslnických aktivit. Zatímco dílny, kde se zpracovávaly drahé kovy, mohly stát v bezprostřední blízkosti obytných areálů, jako v případě šperkařské dílny přilehlé ke stěně paláce v Poznani (Kóčka-Krenz 2020), kovářské výrobní areály pravděpodobně sloužící zájmům válečnické a politické elity běžně stávaly dále od vlastních elitních domácností, jako to bylo archeologicky zjištěno v severozápadní Evropě na lokalitách Yeavinger v Anglii a na dvorci u jezera Tissø v Dánsku (Wright 2019, 277–278).

Vzhledem ke kumulaci železné strusky však lze předpokládat, že se v uvedeném areálu na akropoli Staré Boleslavi pracovalo se železem. Proto byl na ideální rekonstrukci vymezen neosídlený perimetr kolem dílny, pro který také svědčí absence dokladů po dřevěných stavbách v mladším období pyrotechnologických objektů v sondách XXVI, XXVIII, XXIX, XXX a XXXII, ačkoliv objekty jako žlaby a sloupové jámy byly relativně hojné ve starším horizontu dřevěných domů.

Uvedený možný řemeslnický areál na akropoli boleslavského hradiště mohl hypoteticky nést specifický význam ve společnosti kvůli své poloze na předpokládané špičce hierarchie prostoru na této lokalitě, jako v případě řemeslnického okrsku v poloze Lesní školky na Pohansku u Břeclavi, kde působili jak řemeslníci pracující se železem, tak i ti, kteří zpracovávali neželezné kovy (Macháček et al. 2007, 176). Ivana Boháčová a Jiří Hošek předpokládají v uvedeném areálu na Staré Boleslavi výrobu nožů mimo jiné vzhledem ke kumulaci nálezů brousů (Boháčová–Hošek 2009, 389). Výsledné vyhodnocení významu a kvantity řemeslnických aktivit na tomto zkoumaném místě však bude předmětem dalšího studia.⁸ Další doklady areálů – v podobě kumulací strusky, tyglíků a dyzen –, kde lidé zpracovávali kovy, byly zjištěny na předhradí především při jižní hraně ostrohu (Boháčová 2006, 714–715, viz mapu prostorového rozptřeni strusky Boháčová 2006, obr. 12). Na ideálních rekonstrukcích jsou proto na těchto místech vyobrazeny potenciální řemeslnické dílny.

Obr. 13. Pyrotechnologické objekty v sondě XXVIII, červeně – propálená vrstva a zjištěná struska; fialově – kontext se struskou. Dole vybrané strusky z nejstarších kontextů.

Abb. 13. Pyrotechnische Objekte in Sondage XXVIII, rot – Brandschicht und entdeckte Schlacke; violett – Kontext mit Schlacke. Unten – ausgewählte Schlacken aus den ältesten Kontexten.

⁸ Bude tématem bakalářské práce autora.

7 Závěr

Na závěr můžeme konstatovat, že o hradišti ve Staré Boleslavi ještě nevíme mnoho podstatných informací, které by umožnily komplexnější rekonstrukci lokality. Přesto bylo možné sledovat vývoj hradiště a okolní krajiny v jednotlivých fázích jeho raně středověkého vývoje a na rekonstrukcích jej omezeně zobrazit. V případě okolí hradiště ve Staré Boleslavi se přírodní podmínky staly výrazně determinujícím faktorem pro výběr místa, kde lidé v minulosti sídlili. Lze uvést protikladný charakter levého a pravého břehu i fakt, že všechna zjištěná sídliště v nivě stála na vyvýšených jesepech a samotné hradiště na erodované terase/ostrohu. Přesto ale faktor lidského rozhodnutí výběru míst k sídlení byl zřejmě více určujícím v případě vlastního hradiště, jinak zřejmě nelze vysvětlit otázku, proč opevněná komunita vznikla na neúrodném pravém břehu. Nebezpečí záplav řeky Labe zřejmě nemělo výrazný dlouhodobý dopad na hustotu osídlení lokality, která nikdy nezanikla, krátkodobé poklesy významu hradiště však v souvislosti s těmito událostmi nelze vyloučit.

Unikátní minulost lokality umožnila zachování žlabů po stavbách dřevěných domů, které nejsou pro zkoumání raného středověku v našem prostředí běžné. Bylo zjištěno, že v prostoru dlouhém asi 13 metrů a širokém zhruba 3 metry byly použity nejméně tři typy konstrukcí, indikující pravděpodobně, že zástavba akropole mohla být značně konstrukčně rozmanitá a nejednotná. Otázka vzniku a smyslu řemeslnického areálu na akropoli bude předmětem dalšího studia. Ideální rekonstrukce slouží primárně k seskupení dosavadního poznání a také předpokladů o dané lokalitě a tehdejší společnosti, jsou ale ovlivněny myšlenkami dnešní doby. Ideální rekonstrukce vzhledu a proměn lokality tedy spíše podněcuje diskuse o charakteru variantních interpretací archeologických poznatků a možném vlivu myšlenkového prostředí soudobé a minulé společnosti.

Obr. 14. Ideální rekonstrukce nejstarší fáze lokality. Vypracováno v softwaru Krita.

Abb. 14. Ideale Rekonstruktion der ältesten Phase der Fundstätte. Erstellt mit der Software Krita.

Obr. 15. Ideální rekonstrukce hradiště kolem roku 950. Vypracováno v softwaru Krita.

Abb. 15. Ideale Rekonstruktion der Burgstätte um das Jahr 950. Erstellt mit der Software Krita.

Obr. 16. Ideální rekonstrukce hradiště ve Staré Boleslavi kolem roku 1100. Vypracováno v softwaru Krita.

Abb. 16. Ideale Rekonstruktion der Burgstätte in Stará Boleslav um das Jahr 1100. Erstellt mit der Software Krita.

Obr. 17. Ideální rekonstrukce hradíště ve Staré Boleslavi kolem roku 1150. Vypracováno v softwaru Krita.

Abb. 17. Ideale Rekonstruktion der Burgstätte in Stará Boleslav um das Jahr 1150. Erstellt mit der Software Krita.

Rád bych poděkoval Ivaně Boháčové, Ivaně Hruškové, Janu Havrdovi, Jaroslavu Podliskovi, Ivo Štefanovi a redakci za podnětné rady. Zpracování výstupu bylo provedeno v rámci projektu GA ČR – 23-07198S Raně středověké centrum – topografie, funkce, proměny – přemyslovská Boleslav a její transformace v sídlo kolegiální kapituly (900–1200).

Prameny

- BLÁHOVÁ, M.–KONZAL, V., edd.: Staroslověnské legendy českého původu. Nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů. Praha 1975.
- FRB I: Fontes rerum bohemicarum. Prameny dějin zemí českých. Praha 1873. Dostupné z: <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php?s=v&bookid=1341>, cit. 9. 9. 2024.
- LUDVÍKOVSKÝ, J., ed.: Kristiánova legenda. Praha 1978.
- MGH: Monumenta Germaniae Historica. Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag (Bretholz, B., ed.). Berlin 1923. Dostupné z: [https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_n_s_2/index.htm#page/\(III\)/mode/lup](https://www.dmgh.de/mgh_ss_rer_germ_n_s_2/index.htm#page/(III)/mode/lup), cit. 2. 4. 2025.

Literatura a internetové zdroje

- AUMÜLLER, T., 2002: Die Porta Praetoria und die Befestigung des Legionslagers in Regensburg. Dissertation, Fakultät für Architektur, Technischen Universität München.
- BARTOŠKOVÁ, A., 2010: Raně středověké opevnění vnějšího areálu hradíště Budeč, PA CI, 243–282.
- 2011: Zánik knížecího dvorce na Budči, AR LXIII, 284–306.

- BARTOŠKOVÁ, A.–ŠTEFAN, I., 2006: Raně středověká Budeč – pramenná základna a bilance poznatků (K problematice funkcí centrální lokality), AR LVIII, 724–757.
- BEDNÁR, P.–POLÁKOVÁ, Z.–ŠIMKOVIC, M., 2010: Archeologický a stavebno-historický výskum Katedrály sv. Emeráma na Nitrianskom hrade. In: Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok 22, 9–28. Bratislava.
- BOHÁČOVÁ, I., 1997: Sonda do života a vývoje přemyslovského hradiště ve Staré Boleslavi. In: Kubková, J.–Klápště, J.–Ježek, M.–Meduna, P. et al., Život v archeologii středověku, 41–52. Praha.
- 2003a: Opevnění. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 133–173. Praha.
- 2003b: Topografie a základní horizonty vývoje raně středověké Staré Boleslavi. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 459–470. Praha.
- 2003c: Doklady českopolských kontaktů z raně středověké Staré Boleslavi – Belege der tschechisch-polnischen Kontakte im Frühmittelalter in Stará Boleslav (Alt Bunzlau), AH 28, 47–53.
- 2003d: Sídlištní zástavba. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 211–219. Praha.
- 2003e: Pohřbívání. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 221–226. Praha.
- 2006: Stará Boleslav – stav a perspektivy studia funkcí a prostorového uspořádání přemyslovského hradu, AR LVIII, 695–723.
- 2008: Contribution to the study of hinterland of the Early Medieval Stará Boleslav. In: Das wirtschaftliche Hinterland der frühmittelalterlichen Zentren Internationale Tagungen in Mikulčice VI (Poláček, L., ed.), 179–194. Brno.
- 2011: Dřevěné konstrukce a využití dřeva v raně středověké opevněné centrální lokalitě. Příklady z Pražského hradu, PA CII, 355–400.
- 2022a: Bavaria and Bohemia. Reflection of supra-regional contacts in the archaeological sources from the Přemyslid castle in Stará Boleslav (Central Bohemia), Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 50, 195–208.
- 2022b: Keramická produkce z Prahy a jejího širšího zázemí v raném a na počátku vrcholného středověku, Archaeologia Pragensia 26, 189–277.
- BOHÁČOVÁ, I.–DVOŘÁK, V., 2022: Hmotová rekonstrukce raně středověkého opevnění a jeho vývoje. Proměny fortifikačních prvků z 9.–11. století ve výpovědi pramenů z někdejší Císařské konírny Pražského hradu a přilehlého dvora, AR LXXIV, 241–274. <https://doi.org/10.35686/AR.2022.10>
- BOHÁČOVÁ, I.–HERICHOVÁ, I., 2003: Poznámky ke genezi historického nadloží. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 112–132. Praha.
- BOHÁČOVÁ, I.–HOŠEK, J., 2009: Raně středověké nože ze Staré Boleslavi – Frühmittelalterliche Messer aus Stará Boleslav (Altbunzlau), AH 34, 367–392.
- BOHÁČOVÁ, I.–HRUŠKOVÁ, I., 2025: Stará Boleslav. Pohřbívání v areálu staroboleslavské kapituly a při kostele neznámého zasvěcení v jeho sousedství v raném a vrcholném středověku – Stará Boleslav. Bestatungen im Früh- und Hochmittelalter im Areal des Altbunzlauer Kapitels und bei einer Kirche mit unbekanntem Patrozinium in seiner Nachbarschaft, AH 50, 7–50.
- BOHÁČOVÁ, I.–KOŠTOVÁ, N., 2024: Vývoj raně středověkého centra ve Staré Boleslavi optikou radiouhlíkového datování etážového pohřebiště při bazilice sv. Václava a kostele sv. Klimenta, AR LXXVI, 333–360. <https://doi.org/10.35686/AR.2024.244>
- BOHÁČOVÁ, I.–ŠPAČEK, J., 2002: Raně středověká fortifikace ve Staré Boleslavi. Příspěvek k poznání raně středověké stavební techniky – Frühmittelalterliche Fortifikation in Stará Boleslav. Beitrag zur Erkenntnis der mittelalterlichen Bautechnik, AH 27, 37–50.
- 2003: Sakrální architektura. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 181–190. Praha.
- BORKOVSKÝ, I., 1965: Levý Hradec. Nejstarší sídlo Přemyslovců. Praha.
- ČESKÁ GEOLOGICKÁ SLUŽBA 2014: Mapové aplikace České geologické služby. Půdní mapa 1 : 50 000. Rastrová půdní mapa 1 : 50 000. List 1224. Dostupné z: <https://mapy.geology.cz/pudy/>, cit. 4. 9. 2024.
- ČULÍKOVÁ, V., 2003: Rostlinné makrozbytky z raně středověkého hradu Stará Boleslav. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 367–376. Praha.
- ČÚZK: Analýzy výškopisu. Dostupné z: <https://ags.cuzk.cz/av/>, cit. 4. 4. 2025.

- DAMAŠEK, L., 2016: Architektura a struktura zástavby raně středověkých center. Bakalářská práce, FF UK, Praha.
- DEMETRESCU, E., et al., 2016: Demetrescu, E.–Ferdani, D.–Dell’Unto, N.–Leander Touati, A.–Lindgren, S., Reconstructing the original splendour of the House of Caecilius Iucundus. A complete methodology for virtual archaeology aimed at digital exhibition, *Scires* 6(1), 51–66.
- DOSTÁL, B., 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- DRESLEROVÁ, D., 1995: The Prehistory of the Middle Labe (Elbe) Floodplain in the Light of Archaeological Finds – Vývoj nivy středního Labe ve světle archeologických nálezů, *PA LXXXVI*, 105–145.
- FROLÍK, J.–SMETÁNKA, J., 1997: Archeologie na Pražském hradě. Praha – Litomyšl.
- HAVRDA, J.–PODLISKA, J., 2011: Hutnictví kovů v podhradí Pražského hradu, *Forum urbes medii aevi* VI, 68–97.
- HERICHOVÁ, I., 2003: Geomorfologie lokality v raném středověku. In: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia Archaeologica* 5 (Boháčová, I., ed.), 79–111. Praha.
- HRUBÝ, V., 1970: Střešní krytina velkomoravského kostela v Uherském Hradišti – Sadech. In: Sborník J. Poulíkovi k šedesátinám (Klíma, B., ed.), 95–102. Brno.
- CHOTĚBOR, P.–BENEŠOVSKÁ, K., 2001: Kostely sv. Václava a sv. Klimenta. Stará Boleslav. In: Benešová, K.–Dragoun, Z.–Durdík, T.–Chotěbor, P., *Románská architektura (katalog výstavy)*, 92–93. Praha.
- JÍLEK, P. et al., 2016: Jílek, P.–Melková, J.–Růžičková, E.–Šilar, J.–Zeman, A., Radiocarbon dating of holocene Sediments. Flood Events and Evolution of the Labe (Elbe) River in Central Bohemia (Czech Republic), *Radiocarbon* 37(2), 131–137. <https://doi.org/10.1017/S0033822200030563>
- KLÍMA, B., 1985: Velkomoravská kovárna na podhradí v Mikulčicích, *PA LXXVI*, 428–455.
- KÓČKA-KRENZ, H., 2020: A goldsmith’s workshop in the Poznań stronghold as an indication of cultural contacts between the Piast and the Přemyslid dynasties, *Historia Slavorum Occidentis* 25(2), 91–108.
- KOZÁKOVÁ, R. et al., 2014: Kozáková, R.–Pokorný, P.–Mařík, J.–Čulíková, V.–Boháčová, I.–Pokorná, A., Early to high medieval colonization and alluvial landscape transformation of the Labe valley (Czech Republic). Evaluation of archaeological, pollen and macrofossil evidence, *Veget Hist Archaeobot* (2014), 701–718. <https://doi.org/10.1007/s00334-014-0447-1>
- KŘIVÁNEK, R.–MAŘÍK, J., 2012: Nedestruktivní výzkum akropole libického hradiště. In: Košta, J.–Mařík, J.–Maříková-Vlčková, P., Rudolf Turek. *Archeolog, Historik a numismatik. Soubor statí vydaných u příležitosti 100. výročí narození. SbNM A LXVI*, 67–70. Praha.
- Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně – Ministerstvo životního prostředí České republiky – Austrian State Archive – Military Archive, Vienna 2001: I. vojenské (josefské) mapování – Čechy, mapový list č. 91, oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=lv&map_region=ce&map_list=c091, cit. 4. 9. 2024.
- LÓPEZ-MENCHERO BENDICHO, V. M., 2013: International Guidelines for Virtual Archaeology. The Seville Principles. In: *Good Practice in Archaeological Diagnostics, Non-invasive Survey of Complex Archaeological Sites* (Corsi, C.–Slapšák, B.–Vermeulen, F., ed.), 269–284. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-01784-6_16
- MACHÁČEK, J.–DRESLER, P.–PŘICHYSTALOVÁ, R., 2018: Das Ende Großmährens – Überlegungen zur relativen und absoluten Chronologie des ostmitteleuropäischen Frühmittelalters, *Prähistorische Zeitschrift* 93(2), 307–348. <https://doi.org/10.1515/pz-2018-0010>
- MACHÁČEK, J., 2007: Early medieval centre in Pohansko near Břeclav/Lundeburg. Munitio, emporium or palatium of the rulers of Moravia? In: *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium Vol. 1. The Heirs of the Roman West* (Henning, J., ed.), 473–498. Berlin – New York. <https://doi.org/10.1515/9783110218848.3.473>
- MACHÁČEK, J. et al., 2007: Macháček, J.–Gregorová, M.–Hložek, M.–Hošek, J., Raně středověká kovodělná výroba na Pohansku u Břeclavi, *PA XCVIII*, 129–184.
- MACHÁČEK, J. et al., 2021: Macháček, J.–Balcárková, A.–Dresler, P.–Přichystalová, R.–Přišťáková, M., Břeclav-Pohansko X. Sidelní areál na Severovýchodním předhradí. Archeologické výzkumy v letech 2008–2016. Brno, 1. vyd. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9893-2021>
- MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ, J.–HERICHOVÁ, I., 2009: Archeologický atlas Pražského hradu. Díl 1. *Castrum Pragense* 10. Praha.

- MAZUCH, M., 2020: Floor Backfills as an Evidence of Surface Buildings. In: L. Poláček et al., *Great Moravian Elites from Mikulčice*, 152–153. Brno.
- NEUHÄUSLOVÁ, Z. et al., 1998: Neuhäuslová, Z.–Moravec, J.–Chytrý, M.–Sádlo, J.–Rybníček, K.–Kolbek, J.–Jirásek, J., *Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky*. Praha.
- NOTEBAERT, B.–VERSTRAETEN, G., 2010: Sensitivity of West and Central European river systems to environmental changes during the Holocene. A review, *Earth-Science Reviews* 103, 163–182. <https://doi.org/10.1016/j.earscirev.2010.09.009>
- PROCHÁZKA, J., 2009: Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno*, v. v. i., 38. Brno.
- PRIŠŤÁKOVÁ, M.–MILO, P., 2021: Using geophysical survey as a tool for resolving issues of the structure of the builtup area of the early medieval centre at Pohansko near Břeclav, Czech Republic, *Archaeological Prospection*, 1075–2196. <https://doi.org/10.1002/arp.1811>
- RAZÍM, V., 2003: Prostorová identifikace a stručný stavební rozbor dochovaných částí gotického opevnění. In: *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 174–179. Praha.
- SCHNEEWEISS, J.–SCHATZ, T., 2014: The Impact of Landscape Change on the Significance of Political Centres Along the Lower Elbe River in the 10th Century A. D., *Quaternary International* 324, 20–33. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2013.12.059>
- SCHREG, R., 2017: Neuzzeitliche Flusssynamik – Beispiele aus dem Maintal zwischen Eltmann und Haßfurt, *Archaeologik*, 17. 1. 2017. Dostupné z: <https://archaeologik.blogspot.com/2017/01/neuzeitliche-flusssynamik-beispiele-aus.html>.
- SMETÁNKA, Z., 1994: K problematice trojdílného domu v Čechách a na Moravě v období vrcholného a pozdního středověku, *PA – Supplementum* 2, 117–138.
- STEPHAN, H. G., 2024: Imperial monastery of Corvey in the Middle Ages (822–1600), přednáška, 23. 10. 2024. Dostupné z: <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/akce/114792-prednaska-prof-dr-hanse-georga-stephana-the-imperial-monastery-of-corvey-in-the-middle-ages>.
- ŠPAČEK, J., 2003: Historie archeologického výzkumu před rokem 1988. In: *Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku*. Mediaevalia Archaeologica 5 (Boháčová, I., ed.), 29–36. Praha.
- UNGER, J., 2019: Možnosti využití 3D rekonstrukčních počítačových vizualizací pro archeologii. *Disertační práce*, FF UK, Praha.
- URBAŇCZYK, P., 2005: The Dzierzgoń River's history. In: „Utmark“. *The Outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and the Middle Ages*, University of Bergen, Archaeological Series, International 1 (Holm, J.–Innselset, S.–Øye, I., edd.), 237–247. Bergen.
- VARADZIN, L., 2010: Hrnčířská výroba ve východní části střední Evropy 6.–13. století v archeologických pramenech, *AR LXII*, 17–71.
- VARADZIN, L.–NECHVÁTAL, B., 2012: Nové poznatky o předrománském kostele centrální dispozice na Vyšehradě (předběžná zpráva), *PRP* 19, č. 2, 170–176.
- VAŘEKA, P., 2001: Stavební kultura předhradí Levého Hradce. In: Tomková K., *Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů*. Díl I. *Castrum Pragense* 4, 254–272. Praha.
- VAŘEKA, P.–FROLEC, V., 2007: Lidová architektura. *Encyklopedie*. Praha, 2., přeprac. vyd.
- WRIGHT, W. D., 2019: Crafters of Kingship: Smiths, Elite Power, and Gender in Early Medieval Europe, *Medieval Archaeology* 63(2), 271–297. <https://doi.org/10.1080/00766097.2019.1670922>

Zusammenfassung

Ideale Rekonstruktion der frühmittelalterlichen Burgstätte in Stará Boleslav und ihrer Umgebung

Beim Studium frühmittelalterlicher Burgstätten können vor allem zwei Fundstättentypen beobachtet werden – solche, die bis in die Gegenwart bebaut wurden, deren Erforschung durch

geplante Eingriffe in die Kulturschichten determiniert sind, und wüste Burgstätten, die auch flächendeckend und mit konkreten Fragestellungen untersucht werden können, deren Befunde aber durch den Ackerbau beeinträchtigt sein können.

Die zur ersten Fundstättenkategorie zählende frühmittelalterliche Burgstätte in Stará Boleslav wurde über einen langen Zeitraum sowohl archäologisch als auch interdisziplinär untersucht. Diese Untersuchungen lieferten nicht nur hinsichtlich der sakralen Bebauung Detailinformationen, sondern auch bezüglich der Bebauung der Akropolis mit Holzhäusern (Abb. 6). Gleichzeitig fehlen uns aber aufgrund der Tatsache, dass die Burgstätte bis heute bebaut wurde, solche Raumdaten wie sie bei wüsten Burgstätten festgestellt werden können. Am deutlichsten wird dies bei der Frage nach der Siedlungsstruktur und Befestigung der Akropolis, die zunächst aus einem Holz-Lehm-Wall mit einer Vormauerung aus Plänersteinen vom Beginn des 10. Jahrhunderts (Abb. 14) und ab dem zweiten Drittel des 10. Jahrhunderts aus einem Sandsteinmauer nach römischer Bautradition (Abb. 15) bestand.

Deshalb können wir den Versuch machen, die Ergebnisse der archäologischen Untersuchungen beider Fundstättentypen miteinander zu verknüpfen und Hypothesen über die Vergangenheit von Stará Boleslav anstellen. Ideale Rekonstruktionen sind in diesem Kontext ein sehr effizientes Instrument, um Hypothesen zu präsentieren, die in der Fachöffentlichkeit diskutiert werden. Darüber hinaus können ideale Rekonstruktionen zur Unterstützung eines archäologischen Projekts in der Gesellschaft herangezogen werden.

Im Einklang mit den Sevilla-Prinzipien war unser Ziel, die Entwicklung der Fundstätte und ihrer umliegenden Landschaft im Lauf der Zeit zu beobachten und variable Möglichkeiten einer Interpretation zu präsentieren. In unsere Interpretationen, die eine ideale Rekonstruktion darstellen, fließt das heutige menschliche Gedankengut ein, dessen Einfluss auf die sich ergebenden Daten von den Archäologen in der Zukunft bestimmt werden wird.

Die Landschaft in der Umgebung von Stará Boleslav kann unterteilt werden in eine Auenlandschaft mit sich änderndem Flußlauf der Elbe und in Terrassen, von denen vor allem die am linken Flussufer landwirtschaftlich genutzt wurden. Es lassen sich wahrscheinlich zwei Hochwasser bestimmen, von denen die Gemeinschaft von Stará Boleslav heimgesucht wurde, und zwar zu Beginn des 10. Jahrhunderts und Mitte des 12. Jahrhunderts (Abb. 17). Eine palynologische Untersuchung unterstützte die These einer Intensivierung der Besiedelung ab den zwanziger Jahren des 11. Jahrhunderts, die mit einer deutlichen Veränderung der Burgstätte einhergeht und mit der Gründung eines Kapitels und dem Bau der St. Wenzelsbasilika auf der Akropolis von Stará Boleslav Mitte des 11. Jahrhunderts verbunden ist (Abb. 16).

Die einzelnen besiedelten Teile der Burgstätte konnten eine dramatische Entwicklung durchgemacht haben, wie man im Falle des östlich von der St. Wenzelsbasilika gelegenen im Jahr 1995 untersuchten Areals beobachten kann. Dort wurde der ältere Horizont der damals aus Holzhäusern bestehenden Bebauung (Abb. 7) durch ausgedehnte Gruben und pyrotechnische Objekte ersetzt, die mit Handwerksaktivitäten in Verbindung gebracht werden können (Abb. 10).

Der vorliegende Beitrag entstand im Rahmen des Förderprojekts GA ČR – 23-07198S Frühmittelalterliches Zentrum – Topographie, Funktion, Wandlungen – das přemyslidische Boleslav und seine Transformation zum Sitz eines Kollegiatkapitels (900–1200).

Michal Štafl, Archeologický ústav AV ČR v Praze, v. v. i., Letenská 123/4, 118 01 Praha 1, Česká republika, staffl@arup.cas.com

Toto dílo lze užívat v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.